Буряад ороной үүрэн түрын ярта ойгоор амар мэндэ!

Эхэ найхан нютагаа эб хамта мандуулая!

БУРЯАД ҮНЭН

1921 оной декабриин 21-һээ гарана

Бүгэдэ арадай газетэ

1993 ИЮЛЬ 2
Зунай дунда (морин) һарын 13
ПЯТНИЦА
Гарагай 6
№ 122 (18736).
газетын сэн: захилай — 50 мүн., Хялсаэтэ сэн

ҮҮХЭТЭ ҺАЙНДЭРӨӨР!

...публикын хүндэтэ эр-...ютагаархиднай!

...үрэн болохо Буряад ...70 жэлэй ойн гайхам-... республикын Вер-... Министрнүүдэй Совет ...зүрхэйһөө амаршал-...дай дура хүсэлые дэм-...ба Алас-Дурна хизаа-...ай автономито область-...гулжэ, Буряад-Монго-...о Совет Социалис Рес-...улха тухай тогтоол ...дэй Гүйсэдхэхэ коми-...й майн 30-да баталан ...гээшэ. Буряадуудай ...родуудай гурбан зуу ...ургэлжэлһэн ажахын ...аар холбоо барисаае, ...оной харилсаае хараа-...бүхэли газар дайда ба ...уулха зорилготойгоор ...бүридэлдэ Прибай-... оруулагдаһан юм. ...ринь ашаяа харюулаа ...дэй дүршэл харуулна. ...ршон байһан бүхы ...эн буряад, ород ба ...нагэ нэгэнэйнгээ ажа-...жаһуудалай ёһо зан-...элдэг. Буряад оро-...гжөөхэ зорилгонуудые ...гоор, эбтэйгээр шинд-...ээ түүхын богонихон ...б даа, гэбэшье бэеэ ...байһан жэлнүүдтээ ...бүхы орондол адли, ...й ба хүргэлтын ...жэлнүүдтэ гаталһан ...хүнгэн бэшэ замдань ...е, республикын бу-...арадуудые хүргэлтын ...эндэ хүргэхын тула-...а шанартай шатанууд-...аб даа. Буряад ба ...й, шэмээшэгүүдэй по-...циально-экономическа ...ролой гээгдэнги байда-...буряад үндэһэн ара-..., шэнэ соёл ба интел-...охэ хэрэгтэ үндэһэн ...гүрэн болохо республика айхабтар ехэ үүргэ дүүргээ. Үндэһэн буряад литературын, республикын театральна искусствын бүтээлнүүдые, гансашье Россида бэшэ, мүн холо саагуур мэдэдэг, үндэрөөр сэгнэдэг. Буряадай олохон эрдэмтэдэй нэрэнүүд дэлхэйн эрдэм ухаанда мэдээжэ гэжэ хэлээ һаа, үлүү болохогүй.

Республикын оршон байһан жэлнүүдтэ союзна да федеральна гүрэнүүдэй туһаламжаар ехэ промышленность байгуулагдаа, байгаалинань баялигууд ашаглан хэрэглэгдэнэ, хүдөө ажахы бэлэн бэшээршье һаа, хүргжөөгдөө гээшэ. Россин экономикодо Буряад орон горитой хубитаяа оруулаашье, оруулжашье байһаар.

Гэхэтэй хамта бүхы орон дотор үзэгдэнэн бэрхэшээлнүүдэй хажуугаар Буряад Республикада ажаһуудаг арадууд, илангаяа буряад арад үйдхар гашуудалтай үйлэ хэрэгүүдэй хойшолонгуудые үзэжэ гараа һэн. Сталинай үеын хардалга гүрдэлгэ, соёлой угай баялигуудые, ёһо заншалнуудые, шажан мүргэлые доро дараха, ниитэ нэгэн республикые гурбан хубида хубаарилха, буряад арадай экономикые амяарлаха ябадал, харшалан зонхилогдогдон гуримай үедэ соёлой ба оюун ухаанай талаар хэгдэнэн уршагта үйлэ хэрэгүүд республикын түүхын хара хуудаһан болодог байна. Союзна ба федеральна зургааануудһаа засагай ба хүтэлбэриин үлүүсэ ёхээр бэелүүлэгдэдэг байхада, республикын бэеэ даанхай байдал, политико-гүрэнэй, социально-экономическа, байгаалин хамгаалха ба бусад зорилгонуудые бэелүүлэх талаар эдэбхи үүсхэлыень, харюусалгыень буруу һүргэдэг байһан ааб даа.

Гэбэшье энэ шата бусалтагүйгөөр үнгэрөө. Бүхы орок дотор демократи үргэдхэлгын, шэнэдхэлгын эрхэ байдалда Буряад Республика, бусад бүхы автономито республикануудтал адли. Гүрэнэй бүрин эрхэтэ байлга тухай декларацы баталан абаа, 1992 оной мартын 31-дэ Федерацийн бусад байгууламжануудтай хамта Федеративна хэлсээндэ гар табяа. Россин Федерацийн политическэ ба социально-экономическа ажабайдалда байгууламжануудай үүргые дээшэлүүлхэ политика бэелүүлхэ зуураа, бүрин эрхэтэй байлга гэһэн ойлгосын удхые баяжуулгада, Россин гүрэнэй нэгэн бүхэли байдалые бэхижүүлхэ хэрэгтэ Буряад Республика зохёохы ажал ябуулгаараа хубитаяа оруулха аабза гэжэ найданабди.

Иимэ замаар дабшаха гээшэ бэлэн бэшэ. Бүхы Россидал адли, республикадмнай хүшэр саг тохёолдонхой.

Зүгөөр экономическа реформо бэелүүлхэ талаар Буряад орон батаар дабшана, үндэһэ яһатадай хоорондохи һайн һайхан харилсаануудые сахихые оролдодог байна. Буряад ороной газар дээрэ ажаһуудаг бүхы арадуудай амгалан тайбан, эбтэй эетэй байдалые, ерээдүйдэ этигэхэ, урматай соогтой байха, нэгэ нэгэндээ тэсэбэритэйгээр хандаха, хүндэлхэ ябадалые нангинаар сахиха сэсэн мэргэн ёһо заншалнуудые баримталхые оролдодог байна. Эдэ бүгэдэ дэлгүүртэ шэлжэн оролгын үедэ бүхы орон дотор үзэгдэжэ байһан саг зуурын бэрхэшээлнүүд дабагдаха аабза гэһэн этигэл найдал түрүүлнэ. Республикын арадуудай дунда оюун ухаагаа һэргээхэ, нэгэдэхэ ябадал, хэлсээ, соёл болбосоролоо, оршон тойронхи дайдаяа сахин хамгаалхын түлөө тэмсэл үргэдэжэ байна.

Буряадай арадуудай хүсэлэл оролдолгонуудай ашаар хүлеэгдэһэн дүнгүүд түйлагдаха, һайн хубилалтанууд боложо, арад зонойнгоо аша туһада түрэл Буряаднай хүсэн түгэлдэр гүрэн болохо бээ гэжэ найданабди.

Түрэл республикынгаа 70 жэлэй ойн һайндэрөөр таанадаа үнэн зүрхэнһөө амаршалаад, ажабайдалдаг-най аза жаргал, ажал хэрэгтэтнай амжалта хүсэнэбди!

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН ВЕРХОВНО СОВЕТ, МИНИСТРНҮҮДЭЙ СОВЕТ

БЭЕЭ ДААНХАЙ, БҮРИН ЭРХЭТЭ...

Буряад Республикын Верховно Соведэй Түрүүлэгшэ Л. В. ПОТАПОВ

Буряад-Монголой АССР-эй байгуулагдаһаар 70 жэлэй ой байгша ондо гүйсэбэ. Буряадуудай үндэһэтэнэй гүрэн түрэтэй болоһон ушар тэдэнэй бата нэгэдэлтэй болохо, соёлоо, хэлээ бүрин бүтэн байлгаха хэрэгтэ ехэ үүргэ дүүргэнэн юм. Энээнэй ашаар буряад араднай ниитын-политическэ ажал ябуулгада эдэбхитэйгээр оролсоо.

Үнгэрһэн жэлнүүдэй туршада манай республика бүхы оронтоёо хамта ехэшье, орёо бэрхэшье, зам гаталаа. Мүнөө энээндө имагтал һайн гү, али муу гэһэн сэгнэлтэ үгэхэ аргагүйбди. Гэбэшье промышленностнин, хүдөө ажахын, арадай ажахын бусад һалбаринуудай хүргэлтын талаар горитойхон амжалтануудые Буряад оромнай туйлаа юм. Буряадууд, ородууд, украинецууд, бусад үндэһэ яһатанай аха дүүгэй хани барисаае арсашагүй туйлалта гэжэ сэгнэхэ хэрэгтэй.

80-яад онуудай тэнгээр ниитын ажабайдалай бүхы таланууdые үндэһөөрнь хубилгаха үе шатада оромнай ороо һэн. Урдань автономито байһан республикануудта тэдэнэй хуули ёһоной хуушанай статус реформонуудые бэелүүлгэдэг горитой һаад ушаруулжа захалаа һэн. Бүхы юумэ түб газарһаа шиидхэгдэдэг байгаа. Автономито республикын Конституциин нэгэшье статьянь түб засагай зүбшөөлгүй хубилгагдаха ёһогүй бэлэй. Энэнь республикануудай бэеэ даанхай байдалые горитойгоор хаһадаг, хубилалтануудые удааруулдаг һэн.

1990 оной октябриин 8-да Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй II сесси дээрэ республикын Бүрин эрхэтэ байдал тухай декларацы абтажа, тэрэ хадаа республикын гүрэнэй байгуулалтые шэнэдхэлгын демократическа гол ёһонуудые тодорхойлһон байна.

Декларациин гол-гол зарим дүримүүдые дурдая.

Тон түрүүн тус Декларацы дотор өөрынгөө бүхы газар дээрэ манай республикын гүрэнэй засагай эрхим дээдын, бэээ даанхай, бүрин дүүрэн байлга, гадаадын харилсаануудта (федеральна засагта һайн дураараа дамжуулһан эрхэ түлөөлэгдэнүүдһээ гадна) тусгаар байлга гэхэ мэтэ соносхогдоо һэн.

Декларациин үшөө нэгэ дүрим гэбэл, республикадахи бүрин эрхэтэ байдалые ашаглагша болон гүрэнэй засагай имагтал ганса нэгэн эхин изагуурынь Буряад ороной олон үндэһэ яһатан арад болоно.

Удаадахи дүрим — Буряад ороной газар, тэрэнэй баялигууд, дэбисхэр дээрэхи уһанай, байгаалиин бусад нөөсэнүүд тэрэнэй арадай зөөринь, республикын экономическа бүрин эрхэтэ байдалай үндэһэ һууринь болоно; тэрэнэй газар дээрэ ажаһуудаг бүхы арадуудай үндэһэтэнэй — соёлой талаар һэргэлтые, сүлөөтэ хүргжэлтые республика лаб хангадаг.

Урдань байһан автономинуудай, тэрэ тоодо, манай республикын, баталан ёһоной Гүрэнэй бүрин эрхэтэ байдал тухай декларацинууд 1992 оной мартын 31-дэ Москвада гар табижа баталагдаһан Федеративна договорой үндэһэ һуурида табигдаа.

Федеративна Договорые баталжа, гар табиһанай һүүлээр гүрэнэй засагай (хуули гаргадагшье, гүйсэдхэдэгшье) федеральна зургаанууд Договор соо тодорхойлогдоһон тэдэнэй мэдэлһээ гадуур гараһан үйлэ зарлигуудые нэгэтэ бэшэ баталан абаа. Гол ушарынь гэбэл. Федеративна Договорые бэелүүлхэ тодорхой онод гурим мүнөөдэр үгы бшуу.

Шэнээр бии болоһон эрхэ нүхэсэлнүүдые хараада абаи, Буряадай Верховно Совет республикын гүрэнэй-хуули ёһоной хүргжэлтын асуудалнуудта горитой анхарал хандуулха баатай болоо.

Демократическа хубилалтануудай саашанхи хүргжэлтые хангадаг нэмэлтэнүүд, тэрэ тоодо Федеративна Договорой үндэһэн шухала дүримүүд Буряад Республикын хүсэндөө байһан Конституциин текстдэ оруулагдаа.

Буряад Республикын Верховно Соведэй шиидхэдэг асуудалнуудай тоо олошороо, тэрэнэй хинаха эрхэ түлөөлэлгэнүүд үргэдхэгдөө.

Буряад Республикын газар дээрэ ажаһуудаг үсөөн тоото арадуудые һэргээн хүргжөөхын, тэдэнэй үндэһэтэнэй-соёлой, һэшхэл бодолой, хэлэнэй эрилтэнүүдые хангахын тула республикын Верховно Совет үндэһэтэнэй захиргаанай территориальна хэһэгүүдые байгуулгада шэглүүлэгдэһэн хэдэ хэдэн гуримта үйлэ зарлигуудые абанхай.

Жэшээнь, 1991 оной октябриин 24-дэ Буряад ороной Верховно Совет республикын газар дээрэхи арадай депутадуудай хүдөөгэй (поселково) эвенк Соведуудэй хуули ёһото статус тухай хуули абаа.

Буряад Республикын Верховно Соведэй 1992 оной октябриин 29-нэй тогтоолоор республикын Баунтын район Баунтын эвенк район болгогдожо хубилагдаа.

Һаяхана Буряад Республикын Верховно Совет Ахын районой газар дээрэ Һоёд үндэһэтэнэй хүдөөгэй Совет эмхидхэхэ тухай Зарлиг баталан гаргаа.

Буряад Республикын Верховно Совет хуули гаргаха талаар нилээд хүдэлмэри ябуулаа. 1990—1993 онуудта республикын парламент зөөри тухай хуули, сэнгүүд ба сэнгүүдэй бии бололго тухай, республикын гадаадын экономическа ажал ябуулгын үндэһэ һууринууд тухай, гадаадын оронуудай һомололгонууd тухай, гүрэнэй залуушуулай политика тухай, ой модон тухай, амитадай аймагые хамгаалха ба тэрэнэй нөөсэнүүдые ашаглаха тухай, газарай баялигууd ба газарай баялигуудые ашаглаха ёһо гуримууd тухай болон бусад хуулинуудые баталан абаһан байна.

Удааньше болонгүй манай парламент «Буряад Республикын Министрнүүдэй Совет тухай» хуули баталан абаха ёһотой. Мүн «Буряад Республикын эрхэтэн байлга тухай», «Буряад Республикын Конституционно эрхэтэн байлга тухай», «Буряад Республикын Конституционно сүүд тухай» Буряад Республикын Хуулинууd баталан абтахаар хараалагдана.

Республикын өкономическа талаараа дулдыдангүй байха, бүрин эрхэтэ байлгые батадхаха талаар хуули баталха зорилго манай урда табигдана.

Республикымнай Верховно Совет мүнөө экологидо, хүн зоной нүүжэ ерэхэ, ондоо тээшээ ошохо ябадалтай, үндэһэн соёлоо, хэлээ хүргжөөхэ болон мүн Россин Федерациин бүридэлдэ байбашье, шэнэ гүрэнэй статустай холбоотой асуудалнуудые зүбөөр шиидхэхэ талаар хүдэлмэри ябуулагдажа байнхай.

Россин Федерациин арадуудые һэргээн хүргжөөхэ талаар мүнөө Россин Федерациин Верховно Соведтэ гүрэнэй программа зохёогдожо байна. Буряад Республикаһаа холо ажаһуудаг нютагайнгаа хүнүүдые бусааха хэрэгтэ энэнь нүлөөлхэ байха гэжэ найданабди.

Национальна соёлой хүргжэлтэдэ түрэл хэлэн онсо һуури эзэлдэг гээд бидэ мэдэнэбди. Буряад Республикын арадуудай хэлэн тухай хуули национальна хэлэнүүдэй хүргжэлтэдэ ехэ удха шанартай байхань лабтай.

Россин Федерациин бүридэлдэ ородог зарим республикануудай жэшээгээр Зүүн Сибириин гүрэнэй соёлой институдай үндэһэ һуури дээрэ национальна соёлой факультет нээхэ тухай асуудал шиидхэгдэхэ ёһотой.

Россин бусад республиканууд, область болон хизаарнуудтай, мүн хари гүрэнүүдтэй гадаадын экономическа болон улаасхоорондын харилсаа холбоо байгуулха гээшэ манай шухала зорилго болоно.

Буряад Республикын шэнэ Конституциин (Үндэһэ Хуулиин) проект бэлдэгдэжэ байнхай. Манай обществын, мүн гүрэнэй саашанхи хүргжэлтын ёһо гуримууd шэнэ Конституци соо тодорхойлогдохо зэргэтэй. Гэхэтэй хамта манай республикын Конституци Россин Федерациин Конституцида нэмэлтэ боложо орохо байна.

Буряад Республикын экономическа системэ социальна дэлгүүрэй ажахын, ондо ондоо зөөриин үндэһэ һуури дээрэ байгуулагдаха ёһотой гээд тоолонобди. Тиихэдэ зөөри дүтэ хүрэшэгүй байха ёһотой. Гансал хуулиин ёһоор хүнэй зөөри абтажа болохо байна гээд ойлгохо ёһотойбди. Тэрэшэлэн эрхэтэдэй эрхэ ба эрхэ сүлөө, политическэ эрхэ ба эрхэ сүлөө, тэрэ эрхэ ба эрхэ сүлөө хамгаалха, гүрэн хүн хоёрой хоорондохи харилсаанай ёһо гуримууd — эдэ бүгэдэ шэнэ Конституци соо һуурыяа олохо байна.

«Буряад Республикын гүрэнэй засагай эмхинүүд» гэһэн тусхай бүлэг соо «Юрэнхы дүримүүд», «Буряад Республикын Верховно Совет», «Буряад Республикын Президент», «Буряад Республикын правительство». «Өөнэдөө өөнөдыгөө хүтэлбэрилхэ нютагай зургаан» гэхэ мэтэ шухала асуудалнууd оруулагдаа.

Буряад Республикын Президентын статус тухай асуудал орёо асуудалнуудай нэгэн болоно. Нютагай захиргаан тухай бүлэг соо нютаг нютагай захиргааануудай, хүтэлбэрилгын гол ёһо гуримууd тодорхойлогдохо байна. Сүүдүүдые байгуулха гурим, сүүдлэлгын гол ёһо гуримууd тусхай бүлэгтэ оруулагдаха юм. Буряад Республикын сүүдэй эмхи зургаанууд хуули гаргалгын ба гүйсэдхэлгын засагуудһаа нэгэшье дулдыдаха ёһогүй байна.

Республикын сүүдэй дээдын засаг-гэбэл, Конституционно сүүд, Верховно сүүд, Дээдын арбитражна сүүд болоно. Тиихэдэ районой (аймагай) городской арадай сүүдүүд байха ёһотой. Аюулгүй байдал, хуули, гурим, журам заршам сахиха талаар республиканска зургаануудай ажал ябуулгын үндэһэ һуури тус бүлэг соо оруулагдаха зэргэтэй.

Республикын финансда ба бюджедтэ зорюулагдаһан зүйлнүүд тусхай бүлэгтэ оруулагдаха. Тиихэдэ дэлгүүрэй экономикодо дамжан оролгын дүримүүд тухай тэндэнь хэлэгдэхэ юм.

Буряад Республикын шэнэ Үндэһэн хуули хадаа хуули ёһото, демократис гүрэнэй байгуулагдахада шухала шата болохо, манай арадай зохёохы ажалай арга боломжые элсүүлхэ хэрэгтэ нүлөөлхэ байһанинь дамжаггүй.

Буряад Республикын гүрэн түрын саашадаа хүргжэлтын асуудалнууd өкономическа, соёлой, эрдэмтехникын дэбжэлтын үндэһэ һуури дээрэ шиидхэгдэхэ ёһотой. Гэхэ зуура бүхы хүн түрэлтэнэй һайн һайхан эрмэлзэлнүүдтэ түшэглэн, демократис общество байгуулгада манай Буряад Республикын бэелүүлдаг ажал ябуулгын бүхы зорилгонууd шэглүүлэгдэхэ гэжэ мэдэхэ ёһотойбди.

ЭТИГЭЛ

Булат ЖАНЧИПОВ

...хэ Буряад ором,
...мдаа үргэн бодоном.
...гээ дээдэ шата һүрин
...убшэн гарахыш аһан хүсэнэм.
...улгата Мүнхэ-Сарьдаг тээһээ
...гито дурна Витим хүрэтэр,
...эр БАМ-ай далан дээрэһээ
...а, Хушатын Сэхир хүрэтэр,
...нхир торгон хадагай шэнжэтэй
...айн үбэр, арын зайда,
...лын элинсэгүүдэйм тамгатай
...ндаа үлгы дулаан дайда,
...й халюун энэ үглөө
...ар бударан манаран байнаш,
...ын шэнэ хуудаһан дээрэ
...ээ зэһэн хүсэн байнаш.
...үлхөө сахариг бүхэниие
...н хэрэг ажалаар дэнээлээш.
...н һан ехэ жасые
...й бусадтай арьбадхалсан зэргэшээш.
...дэг, шуургата үенүүд барагдаа,
...уud мүльһэн дорохоо мултараа,
...н Сэлэнгэ, Үдэдөө шамдаад,
...аа сэнгүү хүсэтэй мушхараа.
...шэмэрүүн сагаар зогсоһон
...олгито горхон, булагууd абьяастай,
Һаари сагайнгаа булангир хөөһэтэ богые
Һаатангүйгөөр һубин түринэ урматай.
Хүдөө дайдын хүхэ ногоон зүлгэдэ
Хушуу дүүрэн хони, малнай бэлшэнэ.
Холоһоо асарһан дуундаа ээрэн сасажа,
Хонгор борохон булжамуур дээрэнь жэргэнэ.
Шэлдэг хаһа — шэнэдхэлгын һудал соо
Шэнэ ёһон шуураатайхан сохилно.
Уран хэлээ, угайнгаа заншал, түүхые
Уяран баясан эдир үетэн шудална.
Шэжэм агтын хүнхинөөн талаар зэдэлнэ,
Шэнэ сагай үрэһэнэй тарилга хэгдэнэ.
Аадар, наран аятай дундаа һэлгэхэл,
Арьбан ургасаар алтан намар эрьехэл.
Эхэ сэсэн амидаралта байгаалим
Эрлиг зэрлиг баршад тодхор бү үзэг!
Хабарһаа эхитэй он жэлэй нюрууда
Хангай дайдам хэшэг буянаа нөөсэлэг!
Эльгэ нимгэн, эмгэн тоонто Буряадни,
Энгэр дээрээ олон яһатаниие энхэрнэш.
Бүлүүр сагаан боди һайхан заяандаа
Бүгэдын һайшаал, үреэл хүртэжэ байгаарайш!
Дуулим энхэ Буряад ором,
Дуугаа шамдаа үргэн бодоном.
Дэбжэлтынгээ дээдэ шатада хүрэн
Дэгжэн гарахаш, солоо үргэн, этигэнэм!

...ЭТЭ АЙЛШАД МОРИЛОН БУУХАНЬ

...кын байдалай ойн ...хабаадаа...ад уриг...далай Рес...ологлһоо, ...Украинын ...Калмагай, ...ад), Хаа...аа, Агын ...Буряадай ...ууудһаа, ...Новосиби...аа, Крас...ка хи...ша хото...уха бай...

...автономито районой Арадай түлөөлэгшэдэй суглаанай саг үргэлжын комитедэй начальнигай орлогшо Итсию Хуа түрүүтэй делегациин бүридэлдэ табан хүн орохо юм. Киевскэ областиин захиргаанай гулваа Иван Макарович Капшитык Украинын делегациие толгойлхо. Республикын Президент Кирсан Николаевич Илюмжинов Хальмагай делегациие хүтэлбэрилхэ. Хэбдэлэй секретарь Эрдми Николаевич Шаманов, Хальмагай хүралай лама Шанжин, оршуулагша Дэльвет Шангаджигареев делегациин бүридэлдэ ороно. Верховно Соведэй Түрүүлэгшэ Климент Егорович Иванов — Саха (Яхад) Республикын, Верховно Соведэй Түрүүлэгшэ Владимир Николаевич Штыташиев — Хакасай Республикын, хизаарай захиргаанай гулваа Иван Макарович Капшитык Украинын делегациие толгойлхо. Республикын Президент Кирсан Николаевич Илюмжинов Хальмагай делегациие хүтэлбэрилхэ. Хэбдэлэй секретарь Эрдми Николаевич Шаманов, Хальмагай хүралай лама Шанжин, оршуулагша Дэльвет Шангаджигареев делегациин бүридэлдэ ороно. Верховно Соведэй Түрүүлэгшэ Климент Егорович Иванов — Саха (Яхад) Республикын, Верховно Соведэй Түрүүлэгшэ Владимир Николаевич Штыташиев — Хакасай Республикын, хизаарай захиргаанай гулваа Гуродарма Цэдашиевич Цэдашиев — Агын автономито округой, арадай депутадуудай областной Соведэй түрүүлэгшэ Виктор Васильевич Игнатенко — Эрхүүгэй областиин, округной Соведэй түрүүлэгшэ Леонид Александрович Хутанов, округой захиргаанай гулваа Алексей Николаевич Батагаев Усть-Ордын автономито округой делегациие ударидана.

...УНШАГТЫ, ТАНИЛСАГТЫ:

2-дохи нюурта. А. Лубсанов: «Хэхэ ажалнай ехэ». Ц-Д. Дондокова: «Далан жэлэйш далита дабалтаар» — публицистикэ. С. Балдуев, Д. Дондоков: «Дэлгүүрэй байдал даншье хэсүү» — фоторепортаж. Тоо, баримтанууд.

3-дахи нюурта. А. Алексеев: «Һанан һанан ябадагби». М. Намжилов: «Бүхы наһанайнь хэрэг» — очерк. Н. Логачев: «Арадай аялгаһаа һабагшатай».

4-дохи нюурта. Т. Ним буев: «Хэлэһэн үгэдөө хүрэдэг зон» — фоторепортаж. Нютаг нютагай һонин. Боксоор «Байгал»-93» гэжэ бүхэроссин мурысөөн. Б-М. Жигжитов: «Тэмсэл улам эршэдэнээр».

ХЭХЭ АЖАЛНАЙ ҮШӨӨЛ ЕХЭ

«Дабаанай саана дабаан, хүнэй саана хүн байдаг» гэһэн сэсэн мэргэн үгэ буряад арадай дунда бии юм. Энэ ехэл гүнзэгы удхатай үгэ гээд би һанадагби. Нэгэ аргагүй хүндэ дабаа арай шамай дабажа гараад, баясажа һуухадаш, саанаш үшөөл аймшаатай хүшэр дабаан угтажа байхал даа. Хүн зон энэ һаһан соогоо аргагүй олон дабаануудые дабажа гараха ушартай болодог гээшэ ааб даа. Зориг түгэлдэр, урагшаа эрмэлзэһэн һанал бодолтой хүнүүд лэ ямаршье бэрхэшээлнүүдые, хүшэр хүндэ дабаануудые дабажа, урдаа табиһан зорилгонуудаа бодото хэрэгүүдээр бэелүүлжэ шададаг гэжэ олондо мэдээжэ.

Мүнөө манай нарата һайхан Буряад ороныманай арад зон республикынгаа байгуулагдаһаар 70 жэлэй түүхэтэ һайндэрые тэмдэглэжэ байна гээшэ. Энэ түүхэтэ үдэр бидэ гэдэргээ эрьежэ хараха, арад зонойнгоо хэһэн ажал хэрэгүүдые сэгнэжэ үзэхэ, зарим тэды тобшолол хэхэ эрхэтэйбди. Буряад ороной ажалшад, тэрэ тоодо манай Железнодорожно районой ажалша зон, энэ үнгэрэн ошоһон 70 жэлэй туршада аргагүй ехэ хэмжээнэй ажал хүдэлмэри хэжэ, зарим тэды амжалта туйлаһаншье байха гээд хэлээ һаа, би халташье алдуу эндүү гаргахагүйб.

Далан жэлэй саанахана 1923 оной майн 30-да Бүхэроссии түбэй гүйсэдхэхэ комитедэй Президиум Буряад-Монголой Автономито Совет Социалис Республика байгуулха гэһэн түүхэтэ тогтоол абаһан юм. Энэ үдэр-һөө хойшо Буряад ороныманай газар дайда дээрэ гайхамшаг хубилалтануу боложо эхилһэн һааб даа. Худөө нютагуудта, город хотонуудта аймагууд эмхидхэгдэжэ, шэнэ байдал тогтоогдожо эхилээ.

Тиигэжэ манай Железнодорожно район мүндэлһэн түүхэтэй. Тэрэ холын сагта манай районой газар дайда дээрэ ямар тиимэ промышленна предприятинууд бии байгаа гээшэ хаб? Улаан-Удын гохэ гү, али тэрэ үедэ Верхнеудинскыйн түмэр харгын станцыһаа бэшэ юуншье үгы байгаа бшуу. Районойгоо шэнжэ шарайе хубилгахын тула эндэ шэнэ завод, фабриканнуудые, ехэ бага предприятинуудые бариха ушартай бологдоо. Тэрэ хүшэр хүндэ жэлнүүдтэ республикыемнай хүтэлбэрилжэ ябаһан хүтэлбэрилэгшэд, илангаяа М. Н. Ербанов, Улаан-Үдэ хотодо завод, фабриканнуудые барюулха хэрэгтэ аргагүй ехэ үүргэ нүлөө үзүүлһэн юм.

1932 оной июнин 2-то Улаан-Үдэ хотодо паровозвагон заһабарилгын завод барюулха гэһэн шийдхэбэри СССР-эй Ажалай ба оборонын совет баталан абаһан. Тиигэжэ манай районой газар дайда дээрэ асари ехэ барилга эхилээ бэлэй. Үрдань үхэр малай бэлшэжэ ябаһан газар дээрэ гайхамшаг завод-гигантнуудай һуури табигдажа, цехүүдэй үндэр сагаан корпусууд, байрын гэрнүүд, һургуулинууд, столово, магазинууд бариг-дажа эхилээ бэлэй. Табан жэлэй туршада энэ заводой барилга дүүргэгдээ. 1937 ондо түрүүшын паровоз заводой цех соohоо гараһан юумэл. Мүнөө паровоз-вагон заһабарилдаг заводой цехүүд соohоо хүсэтэ электровозууд, хүн зонине зөөхэ вагонууд элдэб зүйлэй запчастнуудаа, мебель болон ажалшадай хэрэглэмжын бусад зүйлнүүд бүтээн гаргагдана. Имэ хүсэ шадалтай завод Зүүн Сибириин газар дайда дээрэ мүнөө үгы.

Далгүүрэй экономикын хүшэр хүндэ долгиндо дайрагдаашье һаа, тус завод ехэ хохидолдо орогүй хэхэ ажалаа хээд лэ, хүдэлмэришэдтөө мүнгэ алтыень саг болзортонь түлөод лэ байна. Локомотив-вагон заһабарилгын заводой коллектив районой, республикын ажалшадай омогорхолынь мүн болоно. Эдэнэй заһабарилан гаргаһан локомотивуудаар Красноярск хотоhоо Хабаровск хүрэтэр ашаан зөөгдэнэ. Энэ заводой барилгада город, буряад, украин, белорус, казах, туркмен үндэһэ яһатанай түлөөлэгшэд олоор хабаадалсаһан юм.

Буряад ороной газар дайда дээрэ завод, фабриканнуудые бариха хэрэгтэ Ураалай, Москва, Ленинград хотонуудай хүдэлмэришэд тон ехэ туһаламжа хүргэнэн байдаг. Б. З. Поздеев, Е. Г. Курочкин, А. С. Силаев, К. С. Похов болон бусад паровозвагон-заһабарилгын заводой барилгада ерэжэ, эндээ үлэһэн, нютагжаһан юм. Социалис Ажалай Геройн нэрэ солодо хүртэһэн Б. З. Поздеев мүнөө хүрэтэр түрэл заводтойгоо нягта холбоо барисаагаа алданагүй. Залуушуулые хүмүүжүүлхэ хэрэгтэ хубитаяа оруулна.

1930-аад онуудаар баригдаһан авиационно заводой ажалшад Буряад Республикын, Россин социально-экономическа хүгжэлтые хурдадхаха хэрэгтэ тон ехэ үүргэ нүлөө үзүүлжэ байдаг. Эсэгэ ороноо хамгаалгын дайнай үедэ Як, ЛАГГ болон бусад олон түхэлэй самолёдуудые гаргалсажа, немец фашистнарые даралсаха хэрэгтэ ехэ үүргэ нүлөө үзүүлээ. Дайнай һүүлшын жэлнүүдтэ АН-24, АН-26 самолёдуудые, МИ-8 түхэлэй вертолёдуудые гаргажа, республикынгаа, Сибириин ажалшадай хэрэглэмжэ хангадаг байха юм. Тус заводой ажалшад мүнөө шэнэ түхэлэй агаарай онгосонуудые бүтээхэ хэмжээ ябуулгануудые бэелүүлжэ байна.

Үнгэрэн ошоhон далан жэлэй туршада манай Железнодорожно районой ажалшад гайхамшаг хэмжээнэй ажал хүдэлмэри хэ гэхэдэ, ТООНТО тухайгаа бодолоо гүйлгэн, тэрэнэйнгээ олон үнгын зураг. байдал тухай удхалан ухамайлан һуунаб.

Хэды соо хүндэтэ угсаатанаймнай мүнхэ саһа, мүндэртэ элһэ, хоohон хүйтэн үе сагуудые мяхаараа дабажа, энэ дулаахан тоонто тогтоожо, эрлиг дайдаһаа «зай» гэһэн зүбшөөл абажа, зэд хонхо хаихинаһан байжа болооб?... Эдэ бүгэдые һанаад үзэхэдөө, хайрлаха мэдэрэлдэ абтан, һанаа алдан һуухэ үенүүдшье болоно...

Эдэмнай хэды хүндэ хүшэр үе саг гаталааб, теэд түүхэ нэгэтэшье «һалаабди» гэһэн абяанай зүйл тэмдэглээгүй. Тэдэнэймнай зэд хонгёо абяан сагаан сэдьхэл, шанга зоригоо тэмдэглэн, тоонто дээгүүрээ эдэлжэл байгаа.

Хүндэтэ нүхэд, мүнөөшье шэхэрэрээ бэшэ, зүрхөөрөө шагнабал, энэ зэд хонгёо эдэлээ дуулахал байхат...

Харин залуушуулайнгаа дуратай дуугаа ханхинуулан байхадань, хэзээ хэзээнэймнай ёно заншал мартагдаагүй, шэнэ үеын залуушуулай «зүрхэнэй охин, зүүдэнэй эхин» болоол даа гэжэ баясаад, эдэмнай «тоонто» тухайгаа магад, хүсэд мэдэхэшьегүй байжа болохо гэжэ һанахадаа, хэдэн үгөөр дэлбэлэн хэлэлтэй гү: жаргалтайшье, зоболонтойшье замби доро ерэһэн хүн хадаа анха түрүүн табан хушуун малайнгаа дулаахан, зөөлэхэн хохир дээрэ буугаад, байн хүйнөө хүндүүлжэ, ашата эхын амисхалһаа өөрэ болгогдожо, үнэтэ «зүйлөө» эхэ газартаа залуулаад, эгэл эндэһээ гараһан, түрэһэн дайдатаяа хүйнөөрөө холбогдон, наһанайнгаа нангин бууса гэхэ гү, али хүн болохо, жаргалаа эдлэхэ дулаахан үлгы болоhон газараа «тоонто» гэжэ алдаршуулһан байна.

Хүндэтэ нүхэд, залуушуул, иимэ заншалнай хүнэй амидарад дээрэ абаад үзэхэдэ, далай дээгүүр дугысан гараха мүнхэ дугыхантай жэшэ-мээр. Хэдэ-хэдэн үе дамжажа, энэ хүрэжэ ерээд, зоной булта дуулалдаха зүрхэ сэдьхэлэй дуун болошоод байнаб? Манай буддыншье, мүн буса шажандашье хамаг шүтэл мүргэлынь хара этэгээдтэй тэмсэжэ, сагаанние олохо, хүндэ хүсэ шадал үгэхэ гэһэн мэхэ гохогүй, этигэл дүүрэн сэсэн мэргэн һуургаал ха юм даа.

Энэ бодол гүйлгэжэ һуутарни, минии танил тала эхэнэр Лидия Васильевна сэсэгэй баглаа асаржа табина. Зосоомни гансата һэргэшэбэ хэбэртэй. Иимэ һэгэлэн урматай, урагшатай ябахын түлөө хүндэ сэхэшье юумэн хэрэгүйл даа. Хатуу бэрхэ саг соо орошоходоо, энэнние ойлгохо юм аа гү гэхэдэ, үгы даа. Хүнэй сэдьхэл сададагүйл байна...

Эрдэм бэлигтэшье садахагүй, эд зөөридэшье садахагүй. Алинииньб танда ойрохоn бэ, али алинининьшье ойһэнинь, сэхыень хэлэхэдэ, үе сагаймнай һоhин зүйлнүүдэй нэгэн гэжэ тэмдэглэхээр. Энэ хэмжээ ябуулые хэбэлэл болон телевиденеэр, радиогоор олондо үргэнөөр тунхаглаха ёhотой аад, тиигэгүй.

Республика болгогдожо, эрхэсэ эдлэһээр 70 жэлэйнь ойдо зорюулагдаһан, уран шүлэгэй үдэшэдэ Буряадаймнай поэдүүд уран үгөөрөө эльгэ зүрхэнэй, инаг дураная прагуу үгэ хэзээ эзэд хонхоороо зэдэлхэеэ байнаб? Мүнөөнэй гандуу сэдьхэлдэ пүхэдэй урин хандаса ирагуу үгэ хэды хэрэгтэйб? Эндэ шог зугаатай, солбон гүйсэтэй буряад хэлэмнай, уран хурса үгэмнай үүргэеэ дүүргэхэ болоод байна бэшэ гү?

Мэнэ һаяхан манай Буряадай Уран зохёолой холбоон олониитэдэмнай тон ехэ удха шанартай уянгата үеын (поэзиин) үдэшье үнгэргэһэниинь, сэхыень хэлэхэдэ, үе сагаймнай һоhин зүйлнүүдэй нэгэн гэжэ тэмдэглэхээр. Энэ хэмжээ ябуулые хэбэлэл болон телевиденеэр, радиогоор олондо үргэнөөр тунхаглаха ёhотой аад, тиигэгүй.

Республика болгогдожо, эрхэсэ эдлэһээр 70 жэлэйнь ойдо зорюулагдаһан, уран шүлэгэй үдэшэдэ Буряадаймнай поэдүүд уран үгөөрөө бэшэ гү?.. Энэ хүн бүхэнэй өөр өөртөө зүб шиндхэхэ наһанайнь хараануud... Наһан соо, илангаяа залуу ябахада, һайхан зүйлнүүд хэды олон бэ даа! Үргылһан хонид шэнги уняар маната хабар соо, төөришэхэш...

Зэй, залуу нүхэр, хүрөөд ерэбэл даа шинии эдлэжэн. Дэлгүүрэй экономикын гэхэ гү, али бизнесэй хажуугаар бизнесмэн дайдатаяа хүйнөөрөө холбогдон, наһанайнгаа нангин бууса гэхэ гү, али хүн болохо, жаргалаа эдлэхэ дулаахан үлгы болоhон газараа «тоонто» гэжэ алдаршуулһан байна.

Хүндэтэ нүхэд, залуушуул, иимэ заншалнай хүнэй амидарад дээрэ абаад үзэхэдэ, далай дээгүүр дугысан гараха мүнхэ дугыхантай жэшэ-мээр. Хэдэ-хэдэн үе дамжажа, энэ хүрэжэ ерээд, зоной булта дуулалдаха зүрхэ сэдьхэлэй дуун болошоод байнаб? Манай буддыншье, мүн буса шажандашье хамаг шүтэл мүргэлынь хара этэгээдтэй тэмсэжэ, сагаанние олохо, хүндэ хүсэ шадал үгэхэ гэһэн мэхэ гохогүй, этигэл дүүрэн сэсэн мэргэн һуургаал ха юм даа.

Энэ бодол гүйлгэжэ һуутарни, минии танил тала эхэнэр Лидия Васильевна сэсэгэй баглаа асаржа табина. Зосоомни гансата һэргэшэбэ хэбэртэй. Иимэ һэгэлэн урматай, урагшатай ябахын түлөө хүндэ сэхэшье юумэн хэрэгүйл даа. Хатуу бэрхэ саг соо орошоходоо, энэнние ойлгохо юм аа гү гэхэдэ, үгы даа. Хүнэй сэдьхэл сададагүйл байна...

Эрдэм бэлигтэшье садахагүй, эд зөөридэшье садахагүй. Алинииньб танда ойрохоn бэ, али алинининьшье ойһэн

...ЛТААР!

Зүүдэндээшье
Эхэ орондоо,
Һэрюундээшье зосоогоо,
Хэлэхэ халуухан үгэтэй
Хэмжэхэ зүрхэнэй дүлэтэй,
Омогорохо омогтой,
Оодоргохо моритой
Энэ хүрэжэ ерэбэлби даа,
Эбхэрмэ ажабайдал
мэдэбэлби даа.
* * *
Зүүдэндээшье
Эхэ орондоо
Һэрюундээшье зосоогоо
Жэл, наһанай ошохо бүри
Жэгтэй харамтай
болонолби,
Анха түрүүн ая гангыш
амнсахадаа,
Арюун жаргалай амин
гэжэ шэбэнээб,
Анха түрүүн дурантайш
уулзахадаа,
Аглаг тэнгэриин дуһал
гэжэ шэбшээб.
* * *
Зүүдэндээшье
Эхэ орондоо
Һэрюундээшье зосоогоо
Дуратайб шамдаа
Буряадни,
Дуратайб даруу
зөөлэхэн эжынэртээ,
Дуратайб барюу сэсэн
эсэгэнэртээ,
Дуратайб залуу хүбүүд,
басагдтаа,
Дуратайб дэлгэр буряад
зандаа,
Дуратайб нэрэлхүү,
үгэрхүү заншалдаа.
* * *
Заншал соомнай
халуухан сай,
Заншал соомнай ханн
барисаан,
Заншал соомнай
амаршалга «Сайн»,
Заншал соомнай
галаймнай бадараан.
Арадай зохёолшо
Намсараевай
Алтан мүрнүүдэй
ханхинаан,
Арадаймнай зураача
Сампиловай
Адуун хүлэгүүдэй
нисагаалаан—
Буряадайнгаа хурса
байгаалитай
Будаг шэрээрээ нэгэдэн,
Арадтаа мүнхэ байдагынь
Алдарта оронойминай
заншал лэ!
* * *
Зүүдэндээшье
Эхэ орондоо
Һэрюундээшье зосоогоо
Дуратайб шамдаа,
Буряадни,
Дуумни шамдаа,
Буряадни!
Һалхн шуургандаа
Һалбарһан зандаа,
Ургаһан зандаа
Унахаб замдаа,
Ураг Эхэ Буряадтаа.

Цырен-Дулма ДОНДОКОВА,
Буряадай арадай поэт.

«ЭДИР НАҺАН—ЭХИН ДУУН»

«Эдир наһан—эхин дуун» гэжэ нэрэтэй зузаан ном республикын Эрдэм һуралсалай министерство хэблэн гаргаба. Тус номые уран зохёолшод Ц-Д. Д. Дондокова Л. Д. Танхаев хоёр суглуулан бүридхэһэн юм.

Энэ ном соо һурагшадай бэшэһэн шүлэгүүд, рассказууд, онтохонуудһаа гадна арадай аман зохёолнуудһаа суглуулбаринууд оруулагдажа, аиха түрүүшынхиеэ хэблэгдэбэ.

Олон жэлэй туршада буряад литератураар үнгэргэдэг заншалта болоһон олимпиадануудта һайшаагдаһан, мүн тинхэдэ «Буряад үнэндэ», аймагай газетэнүүдтэ толилогдоһон үхибүүдэй зохёолнууд шэлэгдэнэн, тус ном зохёогдоһон байна. Энэ суглуулбарида республикын 13 аймагуудай, тиихэдэ Агын аймагай һүдэнтын дунда һургуулиин һурагшадай бүтээлнүүд ба суглуулбаринууд оруулагдаа. Буряад һургуулинуудтай 3 аймагай (Мухар-Шэбэр, Загарай, Кабанск), илангаяа интернат һургуулиин һурагшадай зохёолнууд юундэ оруулагдаагүйб гэнэн асуудал гарана. Энэ ушар ехэ голхоролтой.

Тус номдо зарим аймагуудай һурагшадай зохёолнууд олоор оруулагдаа. Жэшээнь, Захааминай олон һургуулинуудһаа 40 гаран, Түнхэнэй, Хэжэнгын, Бэшүүрэй, Хорийн аймагуудһаа гушаад зохёолнууд тоологдоно.

Захааминай үхибүүдэй бэшэһэн зохёолнууд удхынгаа талаһаа угаа һоинн гэжэ тэмдэглэмээр. Жэшээнь, удха һайнтай олон шүлэгүүдһээ гадна богонихон шог ёгто рассказууд, онтохонууд эндэ үгтэнхэй. Долоодохи класста һуража байхадаа, Дарима Ендокова «Эхэнэрэй хуби заяан» гэжэ уянгата рассказ бэшэһэн юм. Түнхэнэн, Хурамхаанай аймагуудай үхибүүд элдэб жанрай зохёолнуудые эльгээһэн байна. Эрхим һайн шүлэгүүдые 11-дэхи класста һурааһан Роза Удаева, «Хоёр бээлэй» гэжэ басни 9-дэхи классай һурагша Баатар Халхаев бэшээ.

Түнхэнэй аймагай Жэмһэгэй һургуулиин һурагша байһан Лобсон Гыргеновэй (11-дэхи класс) дүрбэн шүлэг, «Нютагаймнай уран бэлигтэн» гэжэ очерк эндэ бии. Нютагайнгаа суута хүнүүд, нэрлэбэл, дайнай баатарнууд Ж. Тулаев, С. Булутов, Л. Ивахинов, И. Полхонов, үльгэршэд Е. И. Сороковиков-Магай, М. Алсыев, композитор Д. Аюшеев, габьяата артистнууд Ц. Хоборков, В. Лыгденова, уран зохёолшод Мүнхэ-Сарьдаг, Ь. Ябжанов, Ш. Байминов, А. Ангархаев, Б. Сыренов, С. Цыренов, Л. Танхаев, В. Тулаев, Ж. Юбухаев тухай тобшохоноор зураглан харуулжа шадаа.

Уланай һургуулиин 10-дахи классай һурагша байһан О. Хобракова И. Дамдиновай поэмэнүүдээр «Эсэгын нэрэ» гэһэн реферат яһала һайнаар бэшээ.

Хэжэнгын аймагай Дунда-Худанай һургуулиин 7-дохи классай һурагша байһан Э. Цыденжапова «Сагаалган-арадаймнай һайндэр» гэжэ очерк шадамараар бэшээ гэжэ тэмдэглэхээр. Хэжэнгын интернат һургуулиин 8-дахи классай шаби С. Дармаевагай «Үбгэн абамни—Дарма Жанаев» гэжэ нэрэтэй очерк бэшэһэниинь һайшаалтай.

Хяагтын аймагай Эихэ-Талын һургуулиин шаби байһан Дарима Райцанова бүри бага байхадаа, шүлэг бэшэжэ эхилһэн, республиканска олимпиадада хоёр дахин хабаадалсаа. Мүнөө тэрэ Москвада, литературна институдта һурана.

Тус номдо оруулагдаһан материалнуудые олон жэлэй туршада (түрүүшын олимпиадаһаа эхилэн) шэлэжэ бэлдэһэн мэдээжэ уран зохёолшо, поэт Цырен-Дулма Дондоковна Дондоковада үнэн зүрхэнһөө баяр хүргэнэбди. Энэ хүшэр хүндэ ажалда хубитаяа оруулалсаһан поэт Лопсон Дунзынович Тапхаевта баһал үнэн зүрхэнэй баяр хүргэхэ байнабди. Республикын 70 жэлэй ойн хүндэлалдэ хэблэгдэнэн энэ ном ехэ удха шанартай.

Д. ОШОРОВ,
педагогикын өрдэмэй кандидат.

ҺАНАН ДУРДАН ЯБАДАГБИ

Үнэн сэхээр ажал хүдэлмэри хэжэ ябахада, он жэлнүүдэй ошоһонинньшье мэдэгдэхэгүй юм байна даа. Би һаяшаг наян жэлэйнгээ ойе тэмдэглэһэн хүм. Хүбүүд, басагадни (табан үритэйб), аша гушанарни (арбан долоон юм), хүршэнэрни, дайн байлдаанда суглаа ябажа, харата муухай немецфашистнуудые даралсаһан мүхэдни сугларжа, хухюу зугаатай хөөрэлдөөн болоо һэн даа. Һанаха, дурдаха, хөөрэлдэхэ юумэн яһалал олон байгаа гээшэ ааб даа.

Би Хойто-Байгалай районой Иркана гэжэ гоё һайхан нютаг дайдада үрэһэн хүм. Тойроод хада уулануд, уһа голнууд, ой тайга, түрэл һайхан Байгал далай сэдьхэл бодолыемни хүлгөөн байдаг бэлэй. Хара багаһаа ой тайгаар ябажа, ан агнажа, уһа голнууд дээгүүр тамаржа, загаһа бариха ушартан бологдодог бэлэй. Арайшье гэжэ барһан ангайгаа, арһые, мяха, шүрмэһые, загаһаяа нютагай наймаашадта (купецүүдтэ), баяшуулда мииитээр шахуу үгэдэг байгаабди. Булганай, хэрмэнэй арһые нөгө шэл архяар, килограмм дабһаар үгэхэ ушар гарадаг һэн. Тэрэ үедэ дабһан аргагүй үнэтэй байгаа бшуу. Килограмм дабһаар бүхэли үнеэ андалдаха ушар гарадаг һааб даа.

Агуу Октябриин хубисхалай болоходо, нютагай наймаашад, баяшуул, олон жэлнүүд соо арад зоннне мэхэлжэ, олоһон алта мүнгээ абаад, булта тэрьедэн ошоо бэлэй.

Хойто - Байгалда Совет засаг тогтоогдожо, колхоз болон коммунануудые, промышленна багахан предприятинууд эмхидхэгдэжэ эхилээ һэн. Нютагай зон, илангаяа эвенкнүүд ехэл дуратайгаар шэнээр эмхидхэгдэнэн колхоз, коммунануудта гэшүүн боложо ороод, гэр байрануудые барнжа эхилээ бэлэй. Тингэжэ манай Хойто-Байгалда Кумора, Хуушан Уоян, Дээдэ Заямка, Холодная гэжэ һууринууд бии болоһон түүхэтэй. Бүхы наһаараа ой тайга соогуур агнуури хэжэ ябаһан эвенкнүүд шэнэ байдалаар һонирхожо, колхоз, коммунануудта хүрэжэ ерэдэг болобо.

Нэгэ һонин түүхэтэ жэшээ дурдаха дуран хүрэнэ. 1930-аад онуудаар Уоян нютагта «улаан маршал» Блюхерэй нэрэмжэтэ колхоз эмхидхэгдэнэн байха юм. Ангаракан шадар (мүнөө эндэ 15 километр тоннель баригдана) гэр бүлөөрөө агнуурн хэжэ, а...аһуужа байһан эвенк Семен Вовлев Блюхерэй нэрэмжэтэ колхоз ерэжэ, анха түрүүшынхиеэ ород яһатанай угсаатаниие, үхэр мал хараһандаа аргагүй ехээр гайхаһан, гэлынэн юм.

— Юрэдөө эвенкнүүдһээ бэшэ арад зон, оро, баабгай, шононуудһаа бэшэ ан амитад энэ дэлхэй дээрэ үгы юм гэжэ бүхы наһандаа шэбшэн, наһан ябадаг байгааб. О, ехэ тэнгэри, ой мододни, хада уулануудни, намайгаа хүлисэгты — гэжэ оршолонто дэлхэйдээ мүргэн һуугаа бэлэй. Удаань Семен Вовлев Блюхерэй нэрэмжэтэ колхозой гэшүүн боложо, оро үсхэбэрилдэг болоо һэн. Зэрлиг ан амитадай абари зан һайн мэдэхэ болоһон тула оро үсхэбэрилхэ ажалдаа дүршэлжэ, тоо толгойень олошоруулжа, нэрөөэ нэрлүүлжэ, солоёо дуудуулжа захалаа һааб даа.

Тэрэ холын сагта манай Хойто-Байгалда орын тоо олон лэ байгаа даа. Тиимэһээл орын мяханай, арһанай сэн ехэл хямда юм һэн. Колхоз, коммунануудай эмхидхэгдэжэ байха сагта Хойто-Байгалда газар хахалагдажа, орооһо, тарян, хартаабха, овощ таригдажа захалаа. Ажахы бүхэн уһанай өөрын тээрмэтэй болоһон юм. Хойто-Байгалай райондо хажуу тээһнээ орооһон, талхан, мяхан, загаһан асарагдадаггүй байгаа бшуу. Районой ажалшад өөрынгөө хүсэ шадалаар өөнэдыгөө тэжээгээд, үшөө область, хизаарнуудта орын, ангай мяха худалдадаг, хэрэгтэй зүйлнүүдээр андалдаг һэн.

Һүгөөтэйшье, хүлгөөтэйшье тэрэ холын 30-аад онуудые һанаад, мүнөөдэрэй байдалтай сасуулаад үзэхэдэ, олон юумэн гайхалтай, олон юумэндэ гомдохо, голхорхооршье бологдоно. 30-аад онуудаар манай үеын хүнүүд унтаха нойроо мартан ажаллаһан байха юм. Бидэ холын хойто, мартагдаһан орэн дайдада колхоз, коммунануудые, промышленна предприятинуудые эмхидхэхын хажуугаар Байгал-Амарай түмэр харгын барилга эхилһэн зомди.

Бүри 1934 ондо манай Хойто-Байгалда «БАМстройпроект», «БАМстройпуть» гэһэн барилгын организацинууд эмхидхэгдэжэ, өөдэрэлгэ—шэнжэлгын хүдэлмэри хэжэ эхилээ һэн. Би «БАМстройпуть» организацида модошо дархаанаар хүдэлжэ, ехэ хэмжэнэй ажал хүдэлмэри хэһэн хүм. Тыя голой эрьеэр Дабаан хүрэтэр самсаал сабшалсаһан байнаб. Удаань Уоянпаа Ангаракан тээшэ самсаал сабшаһан хүм. Бидэ 7 гидросамоледтой һэмди. Эдэ самоледуудаар үдэр бүри самсаал сабшаха участогуудтаа нинДэн ошодог, бүхэли үдэртөө хүдэлдэг зон һэмди.

«БАМстройпуть» организацинн коллектив 1934 онһоо 1941 он болотор Хойто-Байгалда бэдэрэлгэ — шэнжэлэлгын аргагүй ехэ хүдэлмэри хэһэн юм. Манай хэһэн ажал дэмы хосороогүй. Манай тэмдэг табиһан, самсаал сабшаһан газараар БАМ баригдана, мүнөө ашаатай хүн зоннне һуулгаһан локомотивууд гүйлгэлдэнэ. Зуугаад жэлнүүд соо хүн зон БАМай харгы бариха тухай бодомжолон, элдэб олон дурадхалнууд оруулагдадаг байгаа гээшэ ааб даа. Манай «БАМстройпроект», «БАМстройпуть» организацинуудай коллективүүдэй хэһэн ажал хүдэлмэри аргагүй ехэ гээд дээрэ хэлээ һэм. Теэд БАМай 30-аад онуудай барилгашад тухай хаанашье, хэзээшье ганса шье үгөөр бэшэгдэдэггүйнь гэмшэлтэй.

Энэ барилгада олон үндэһэ яһатанай түлөөлэгшэд хабаадалсаһан юм. Ород, буряад, эвенк, белорус, украин яһанай түлөөлэгшэд ехэл эбтэйгээр ажал хүдэлмэри хэдэг һэмди. Тэрэ гушаад онуудай байдал тухай мүнөө бэшэхэдээ олон юумэ хазагайруулха, муудхаха ушар гарана. Манай «БАМстройпуть» организацинн хүдэлмэришэд эдеэ хоолой зүйлөөр, хубсаһа хунараар яһалал һайнаар хангагдадаг бэлэй. Хүн тухай, тэрэнэй байдаг һуудал тухай тон ехэ анхарал табигдадаг байгаа.

Би буряад, эвенк, ород зоноор яһала нүхэсэдэг һэм. Мүнөөшье нүхэсэһөөр зандааб. Үнэн зүрхэнһөө хөөрэлдөөд, шадаха эзгэзэрээ бэе бэедээ туһалалсаад яһаха гээшэ ехэ удха шанартай. Эвенкнүүд бэшэ арадһаа ехэ илгаатай юм. Эдэнэр сэхэ, сагаан наһанатай зон. Үгэ бүхэндэм үхибүүн шэнгеэр үнэншэхэ. Хүнһөө юумэ харамнажа һууха зон бэшэ. Тиимэһээл муу муухай сэдьхэлтэдтэ мэхэлэгдэнэн лэ байхал даа. Гаврил Мананогин, Николай Черноев болон бусад эвенкнүүдтэй бүхы наһандаа нүхэсэһэн хүм. Агнуурида, ажалдаа ходол сугтаа ябахаш, һүүлшын зүйэм хилээмэээ хубаалдахаш.

Иимэ эбтэй эстэйгээр ажаһуугаабди, ажаллаабди. Буряад Республикын хойто хизаар дайдые шэнэдхэн хубилгаха хэрэгтэ хубитаяа оруулалсаабди. Мүнөө Хойто-Байгалай шэнжэ шарай 70 жэлэй саадахиһаа тад ондоо болонхой.

А. АЛЕКСЕЕВ,
дайнай ба ажадай ветеран.

АРАДАЙ АЯЛГАҺАА ҺАБАГШАТАЙ

РЕСПУБЛИКЫН 70 жэлэй ойн хүндэлэлдэ ажалайнгаа дүн согсолходоо, ерэдүйн түсэбүүдые дэлгүүрэй оршон байдалда зохёоходоо, урдань туйлаһан амжалтануудаа арьбадхаха ёһотой болонобди. Юуб гэхэдэ, манай оперо болон баледэй академическэ театр хадаа Сибириин болон Алас-Дурна зүгэй эгээл бэлигтэй, һонин намтартай хүгжэмтэ коллективүүдэй нэгэн болоно бшуу. Буряад ороной, Россин үндэһэн баялиг болохо театр тухай Москвагай, Петербургын, Киевэй, мүн Европын, Азиин, Америкын хүн зон дуулаһан, алдар суута дуушадыемнай шагнаһан, тиин дуунай үндэр хэмжээнэй мэргэжэлтэ дуушадай өөрын һургуулитай гэжэ мэдэхэ болонхой.

Бэлиг талаантай дуушаднай мэргэжэлээ консерваториннуудта хурсадхана. Түрүүшын алхамуудтань туһалһан хүгжэмэй училищиин (колледжын) багшанар В. Б. Елбаев, Н. К. Петрова, Г. А. Эрдынеев, Л. Л. Линховоин, В. Д. Лыгденова болон бусадта заалгаһан артистнуудта түрэл республикаяа суурхуулна. Буряад арадай омогорхол болоһон суута артистка Галина Шойдагбаева ерээдүйн дуушадые һургаха хүсэлтэйгөөр соёлой институдай дэргэдэ нээгдэһэн (энэ жэлдэ) дуунай таһагые ударидаха юм.

Далан жэлэй хугасаа соо бэшэгдэһэн 30 гаран оперын 20 оперо, 15 балет манай, театрай тайзан дээрэ найруулагдан табигдаһан байна. Арадай аялга дуунһаа һабагшатай зүжэгүүдые табиха хэрэгтэ туһалһан элитэ уран бэлигтэн П. Берлинский, В. Морошкин, Н. Тихонов, М. Арсеньев, М. Заславский, И. Моисеев болон бусад нүхэдтэ баярые хүргэнэбди. Байгаалиһаа үгтэһэн хурса бэлигтэй, артист болохо сэдьхэлтэй, баян аман зохёолтой (сохор, найр наадан, үреэлнүүд гэхэ мэтэ) буряад зон булта дууша, тоё һайхан искусствада дуратай байгаа бшуу. Арадай дуушадай аялга дуунда, баян арга боломжнуудта зохёохы ажалһаа үндэһэлһэн Д. Д. Аюшеев, Ж. А. Батуев, Б. Б. Ямпилов гэгшэд табяад онуудта Буряад ороной искусствые улам хүгжөөгөө һэн. Мүнөө үедэ Композиторнуудай холбоондо 14 хүн тоологдоно.

Мэргэжэлтэ театрай байгуулалтада, хүгжэлтэдэ габьяатай зоной дунда Гомбо Цыдынжапович Цыдынжапов онсо'нуури эзэлдэг. Буряад арадай мэргэжэлтэ искусствые дээрэ үргэһэн дуушад, хатаршад Бадма Балдаков, Надежда Петрова, Клавдия Гомбоева-Языкова, Лхасаран Линховоин, Вера Лыгденова, Лариса Сахьянова, Петр Абашеев, Цыден Бадмаев, Алла Батубаева, Юрий Баранов, уран зураашад Александр Тимин, Мария Шестакова, Николай Манилов гэгшэд ехэ габьяатай.

Буряад Республикынгаа нэрыень нэрлүүлжэ, суурхуулжа байһан дуушад Ким Базарсадаев, Дугаржап Дашиев, Владимир Буруев, Саян Раднаев болон бусад оюун бэлигээ түрэл арадтаа зорюулна. Эдэнэй олониинь Лхасаран Лодоновичто заалгаһан юм. Надежда Петровагай хүмүүжүүлһэн Галина Шойдагбаева, Ольга Аюрова, Татьяна Шойдагбаева, Валентина Цыдыпова гэгшэд уран бэлигээрээ түрэл нютагаа суурхуулна.

Республикын 70 жэлэй ойдо зорюулһан театрайнгаа сезондо Пуччиниин «Турандот хатан» гэһэн оперые табижа, гол партиие гайхамшагта бэлиг шадабаритай Галина Шойдагбаева аргагүй гоёор дуулаба. **Энэ парти шадамар бэрхээр гүйсэдхэһэнэйнь түлөө энэ бэлиг суута дуушанаа Россин Үгэнэй шанда зууршалха хүсэлтэйбди.**

Алар холын үе саг һанахада һонин. Дээдэ-Онгостойдо анха түрүүн республикымнай 10 жэлэй ойе угтаһан юм... М. Фроловой «Эихэ-Булад баатар» гэһэн Буряадай түрүүшын оперо, «Севилиин һахал хюһагша», һүүлэй үедэ «Моцарт ба Сальери» гэһэн оперо найруулан табиха золтой байгааб. Тиихэдэ симфоническа зохёолнуудые, нэрлэбэл, Дж. Вердиин «Реквием», Б. Ямпиловай «Шэнхинээтэ наһаад», бүри һаяхан Моцартын «Реквием» олоной һонорто дурадхаабди.

Бидэнтэй хамта хүдэлдэг режиссернууд Галина Майорова, Сергей Панчуков, дирижернууд Михаил Балдаев, Аюша Арсаланов, Валерий Галсанов театрай амжалтые хубаалдаха дүүрэн эрхэтэй. Мүнөө үедэ холоһоо уригдаһан Чечен Республикын искусствын габьяата ажал ябуулагша Валерий Раевский ахамад дирижероор ажаллажа эхилэнхэй. Саашдаашье шэнэ сезондо Бетховеной 9-дэхи симфони, хоморой шухаг Шиллерэй «Баяр баясхаланда» гэһэн хүгжэмтэ зохёол найруулха зорилготойбди.

Фестивальнууд тухай. Вердиин фестиваль энэ жэлдэ тон амжалтатайгаар эмхидхэгдэжэ, хүн зоной бахархама баяр, һайндэр болоо. Алдар суута дуушан Лхасаран Линховоинной дурасхаалда зорюулагдаһан фестивалиие заншалта болгохо шухала. Тиихэдээ ерэхэ сезондо суута балерина Л. Сахьяновагай нэрэмжэтэ баледэй фестиваль (ойн баяртань зорюулагдаһан) үнгэргэхөөр хараалаанхайбди. Аха дүү хальыаг арадай «Джангар» гэһэн оперо табяабди, эүгөөр Тувагай оперо найруулха гээд аргагүйдөөбди.

Буряад оперо болон баледүүд тухай хэлэбэл, түбхын түрүүн «Агуу гоохон Ангар дүүхэй», «Шэдитэ булаша», бусад зүжэгүүдые табидаг һэмди. **Мүнөө үндэһэн, оперо, балет майруулан бэшэхэ композиторнуудые хүлеэнэбди, тиин эдэ зүжэгүүдыемнай мүнгөөр хангаха спонсорнуудые бэдэрнэбди.**

Оперые шэлэһэн артистнууд театртаа үнэн сэхэ байдаг. Бүхы артистнуудта, тайзанай ажалшадта зохёохы баян байдал, ута наһа, удаан жаргал, арадайнгаа аялга дуунай дундаршагүй жасаһаа хүртэжэ байхые үнэн зүрхэнһөө хүсэнэб.

Николай ЛОГАЧЕВ,
Буряадай оперо болон баледэй академическэ театрай ахамад режиссер, Россин искусствын габьяата ажал ябуулагша, Буряад Республикын болон Тувагай Үгэнэй шангуудай лауреат.

БУХЫ НАҺАНАЙНЬ ХЭРЭГ

Нээрээшье, тэрэ хабартаа Түгнэ голой хойто, урда гүбээнүүдэй үрэжэлтэ баян газар хахалагдажа эхилэгдээ. Тингэжэ олон зуу, мянган жэлдэ хоши, малай бэлшээри байһан хоохоо тала дайда трактораай дуунһаа һэрижэ, удангүй хаа хаанагүй тарян далай долгилжо захалаа.

Иигэжэ Лыгдэн Цыренович Цыреновэй ажабайдалай, бүхы наһанайнь ажал хэрэг тарян ажалтай, трактор, машинатай саашадаа таһаршагүйгөөр холбогдоо. Бусад хүбүүд соогоо эрдэм һургууляар дээшээ, һүбэлгэн оэрхэ, гуримтай, журамтай байһан дээрэнээнь тэрээнние тракторна бригадын бригадираар томилоо һэн. 1933-1935 онуудта Хонхолын МТС-эй Боомой тракторна бригада жэлдээ 400-500 гектарта таряа үргүүлжа, гектар бүриһөө 13-14 центнер ороохо сохижо абадаг болоод байгаа. Тэрэ үедэ энэнь яһала бараг һайн үрэ дүн болэй.

Таба-зургаан жэл хүдэлөөд байтарынь МТС-ынь тэрээнние механигай курсада һурахыень Челябинск хото эльгээбэ.

— Абамни, Мүнхын Цырен өөрөө эрдэм һургуули үгышье һаа, минингээ ерээдүйн хуби заяан тухай бодожо, али аргаар намайгаа ород, хуушан монгол үзэг бэшэгтэ нургаһаниинь ехэл туйа болоо юм аабза. Тэрэ үедэ юрын хүдөөгэй хүбүүнэй механик мэргэжэлтэй болохо гээшэ ехэ һургуули байгаа, — гэжэ Лыгдэн Цыреновичи хөөрэнэ.

Һуралсалаа дүүргэжэ ерээд, 1939 онһоо 1950 он болотор тэрэ Хонхолын болон Суулгын МТС-үүдтэ механигаар хүдэлөө. Эсэгэ ороо хамгаалгын Агуухэ дайнай үедэ залуу хүбүүнэй фронт ошохомни гэхэдэнь, ородсошье табидаггүй, «ши эндээ хэрэгтэйш» гээд лэ дүтэ үзэдэггүй бэлэй.

— Тэрэ үедэ нютагтаа үлэһэн зондо хэды хүшэр хүндэ байһаниинь элитэ ааб даа. Манай МТС-эй тракторна бригадануудта шадалтай эрэ хүн гэжэ үгы тооной, хуул эхэнэрнүүд, үхибүүд хүдэлдэг һэн. Тракторнуудай хуушан, запас хэрэгсэл гэжэ байхагүй. Гол түлэб таһрагдамал түлеэгээр хүдэлдэг газогенератор түхэлэй трактор нуудтай һэмди. Тэдэнэй ходо эбдэржэ урагшаа ябахагүй. Механик хүн үдэр һүни гээшые мэдэнгүйл ябахаш даа. Бригадануудай хоорондо хэдэн арбаад модо газарта баһал газогенераторна «полуторка» гэдэг жаахан автомашинадаа һуугаад багасага деталь, частьнуудые шэрэд лэ ябахаш. Эдинхэ, ууха юумэн, үмдэхэ хубсаһа хунар гэхэ мэтэ байхагүй. Зарнман үлдэжэ хооходожо, туража үхэхэ туйлдаа хүрэдэг байгаа. Манай МТС-эй түмэршэ дархан Павел Бондарев олоо болоһон юумэеэ улаан сурба үхибүүдтээ эдюулээд, өөрөө ходо дутуу эдеэлжэ ябаһаар үбдэжэ, хабдажа, наһа бараа бэлэй.

Хэды хүндэшье һаань. фронтдо дайлалдажа байһан хубүүдтэмнай ямар бэ гэжэ һанахадаа, ороохо таряа, мяха, һү тишэ ехээр үгэхэ гэжэ бэеэ шанга барижа, шүдөө зуугаад лэ улам нэтэрүүгээр хүдэлхэш даа, — гэжэ үбгэжөөл хөөрэнэ.

Дайнай һүүлээхи жэлнүүдтэ тэрэ Суулгын МТС-эй директорээр, удаань 14-15 жэлэй туршада тэндэхи колхозой совхозой директорээр хүдэлөө.

— Бүхы Буряад орон соогоо эгээл һайн тарянай газартай гэжэ тоотой аймагай ажахынуудай ехэнхи тарялан түрүүн хахалха, элдүүрилхэ хэрэттэ хубитаяа оруулһан байна ха юмта, — гэхэдэмни, Лыгдэн Цыренович һэр-мэр гэжэ хэлэнэ:

— Тиимэ ааб даа. Мүнөө энэ Никольскиин Ленинэй нэрэмжэтэ, Хонхолын «Искра», Мухар-Шэбэрэй «Коммунизм» колхозуудай, «Эрдэм», «Одон», Суулгын совхозуудай тарялангай ехэнхинь бидэнэйл түрүүн хахалһан шэнэ газар байгаа юм.

Урдань Суулгын совхоздо яһала ябагдаа. Директор Лыгден Цыренович Цыреновтэйшье үсөөн бэшэ уулзагдаа ааб даа. Мухар-Шэбэрэй аймагай олонхи ажахынуудтай жэшэхэдэ, Суулгын совхоз диилэнхидээ элһэлиг хүрьһэтэй газартай, хэзээдэшье ороохо таряа, үбһэ ногоошье ехээр ургуулжа бирадаггүй ажахы юм. Тиигэбэшье илангаяа 1960-1970 онуудта ажалай эмхидхэлэй шэнэ, түрүү онол арганууде ургэнөөр хэрэглэжэ, совхоз үйлэдбэридөө яһалал үндэр үрэ дүнгүүдые туйладаг байгаа. Тэдэ жэлнүүдтэ энэ ажахын суута кукурузашан Дамба Жанаев аяар 200 шахуу гектар тарялан дээрэһээ гектарай 900-1000 центнер хүрэтэр кукурузын ногоон намаа ургуулжа, бүхы республика соогоо нилээд суурхадаг бэлэй.

Нэгэтэ намар тэндэ ябахадамни эмээл моритой хүн хана шэнги үндэр кукурузын ургаса соо ороод, удаан харагдахаяа болишобо. Нилээд хэрэг тарян ажалтай, трактор, машинатай саашадаа таһаршагүйгөөр холбогдоо. Бусад хүбүүд соогоо эрдэм һургууляар дээшээ, һүбэлгэн оэрхэ, гуримтай, журамтай байһан дээрэнээнь тэрээнние тракторна бригадын бригадираар томилоо һэн. 1933-1935 онуудта Хонхолын МТС-эй Боомой тракторна бригада жэлдээ 400-500 гектарта таряа үргүүлжа, гектар бүриһөө 13-14 центнер ороохо сохижо абадаг болоод байгаа. Тэрэ үедэ энэнь яһала бараг һайн үрэ дүн болэй.

Таба-зургаан жэл хүдэлөөд байтарынь МТС-ынь тэрээнние механигай курсада һурахыень Челябинск хото эльгээбэ.

— Абамни, Мүнхын Цырен өөрөө эрдэм һургуули үгышье һаа, минингээ ерээдүйн хуби заяан тухай бодожо, али аргаар намайгаа ород, хуушан монгол үзэг бэшэгтэ нургаһаниинь ехэл туйа болоо юм аабза. Тэрэ үедэ юрын хүдөөгэй хүбүүнэй механик мэргэжэлтэй болохо гээшэ ехэ һургуули байгаа, — гэжэ Лыгдэн Цыренович хөөрэнэ.

Һуралсалаа дүүргэжэ ерээд, 1939 онһоо 1950 он болотор тэрэ Хонхолын болон Суулгын МТС-үүдтэ механигаар хүдэлөө. Эсэгэ ороо хамгаалгын Агуухэ дайнай үедэ залуу хүбүүнэй фронт ошохомни гэхэдэнь, ородсошье табидаггүй, «ши эндээ хэрэгтэйш» гээд лэ дүтэ үзэдэггүй бэлэй.

— Тэрэ үедэ нютагтаа үлэһэн зондо хэды хүшэр хүндэ байһаниинь элитэ ааб даа. Манай МТС-эй тракторна бригадануудта шадалтай эрэ хүн гэжэ үгы тооной, хуул эхэнэрнүүд, үхибүүд хүдэлдэг һэн. Тракторнуудай хуушан, запас хэрэгсэл гэжэ байхагүй. Гол түлэб таһрагдамал түлеэгээр хүдэлдэг газогенератор түхэлэй трактор нуудтай һэмди. Тэдэнэй ходо эбдэржэ урагшаа ябахагүй. Механик хүн үдэр һүни гээшые мэдэнгүйл ябахаш даа. Бригадануудай хоорондо хэдэн арбаад модо газарта баһал газогенераторна «полуторка» гэдэг жаахан автомашинадаа һуугаад багасага деталь, частьнуудые шэрэд лэ ябахаш. Эдинхэ, ууха юумэн, үмдэхэ хубсаһа хунар гэхэ мэтэ байхагүй. Зарнман үлдэжэ хооходожо, туража үхэхэ туйлдаа хүрэдэг байгаа. Манай МТС-эй түмэршэ дархан Павел Бондарев олоо болоһон юумэеэ улаан сурба үхибүүдтээ эдюулээд, өөрөө ходо дутуу эдеэлжэ ябаһаар үбдэжэ, хабдажа, наһа бараа бэлэй.

Хэды хүндэшье һаань. фронтдо дайлалдажа байһан хубүүдтэмнай ямар бэ гэжэ һанахадаа, ороохо таряа, мяха, һү тишэ ехээр үгэхэ гэжэ бэеэ шанга барижа, шүдөө зуугаад лэ улам нэтэрүүгээр хүдэлхэш даа, — гэжэ үбгэжөөл хөөрэнэ.

Дайнай һүүлээхи жэлнүүдтэ тэрэ Суулгын МТС-эй директорээр, удаань 14-15 жэлэй туршада тэндэхи колхозой совхозой директорээр хүдэлөө.

— Бүхы Буряад орон соогоо эгээл һайн тарянай газартай гэжэ тоотой аймагай ажахынуудай ехэнхи тарялан түрүүн хахалха, элдүүрилхэ хэрэттэ хубитаяа оруулһан байна ха юмта, — гэхэдэмни, Лыгдэн Цыренович һэр-мэр гэжэ хэлэнэ:

— Тиимэ ааб даа. Мүнөө энэ Никольскиин Ленинэй нэрэмжэтэ, Хонхолын «Искра», Мухар-Шэбэрэй «Коммунизм» колхозуудай, «Эрдэм», «Одон», Суулгын совхозуудай тарялангай ехэнхинь бидэнэйл түрүүн хахалһан шэнэ газар байгаа юм.

Урдань Суулгын совхоздо яһала ябагдаа. Директор Лыгден Цыренович Цыреновтэйшье үсөөн бэшэ уулзагдаа ааб даа. Мухар-Шэбэрэй аймагай олонхи ажахынуудтай жэшэхэдэ, Суулгын совхоз диилэнхидээ элһэлиг хүрьһэтэй газартай, хэзээдэшье ороохо таряа, үбһэ ногоошье ехээр ургуулжа бирадаггүй ажахы юм. Тиигэбэшье илангаяа 1960-1970 онуудта ажалай эмхидхэлэй шэнэ, түрүү онол арганууде ургэнөөр хэрэглэжэ, совхоз үйлэдбэридөө яһалал үндэр үрэ дүнгүүдые туйладаг байгаа. Тэдэ жэлнүүдтэ энэ ажахын суута кукурузашан Дамба Жанаев аяар 200 шахуу гектар тарялан дээрэһээ гектарай 900-1000 центнер хүрэтэр кукурузын ногоон намаа ургуулжа, бүхы республика соогоо нилээд суурхадаг бэлэй.

Нэгэтэ намар тэндэ ябахадамни эмээл моритой хүн хана шэнги үндэр кукурузын ургаса соо ороод, удаан харагдахаяа болишобо. Нилээд хэрэг тарян ажалтай, трактор, машинатай саашадаа таһаршагүйгөөр холбогдоо. Бусад хүбүүд соогоо эрдэм һургууляар дээшээ, һүбэлгэн оэрхэ, гуримтай, журамтай байһан дээрэнээнь тэрээнние тракторна бригадын бригадираар томилоо һэн. 1933-1935 онуудта Хонхолын МТС-эй Боомой тракторна бригада жэлдээ 400-500 гектарта таряа үргүүлжа, гектар бүриһөө 13-14 центнер ороохо сохижо абадаг болоод байгаа. Тэрэ үедэ энэнь яһала бараг һайн үрэ дүн болэй.

Таба-зургаан жэл хүдэлөөд байтарынь МТС-ынь тэрээнние механигай курсада һурахыень Челябинск хото эльгээбэ.

— Абамни, Мүнхын Цырен өөрөө эрдэм һургуули үгышье һаа, минингээ ерээдүйн хуби заяан тухай бодожо, али аргаар намайгаа ород, хуушан монгол үзэг бэшэгтэ нургаһаниинь ехэл туйа болоо юм аабза. Тэрэ үедэ юрын хүдөөгэй хүбүүнэй механик мэргэжэлтэй болохо гээшэ ехэ һургуули байгаа, — гэжэ Лыгдэн Цыренович хөөрэнэ.

Һуралсалаа дүүргэжэ ерээд, 1939 онһоо 1950 он бол

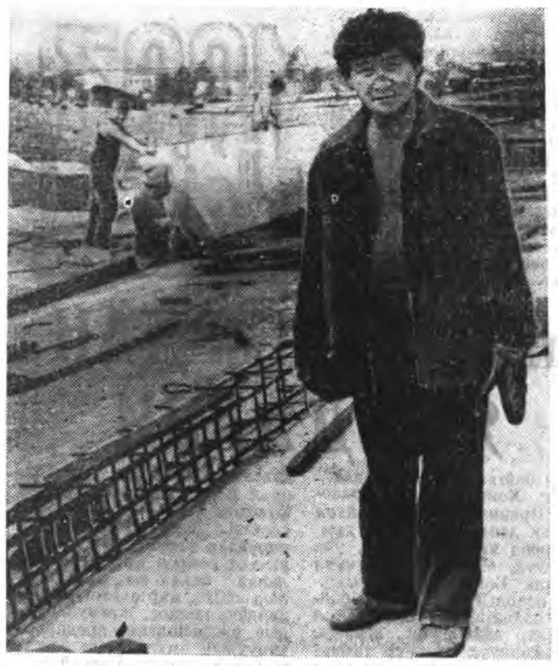

ХЭЛЭҺЭН ҮГЭДӨӨ ХҮРЭДЭГ ЗОН

— Һэй, тэрэмни гоё город, би тэды ондо тэндэш ябаһан хүм,— гэжэ гү, үгышье һаа:

— Юун город гэжэ гоёонош даа. Томохон һуурин лэ байна һэмнай,— гэлсэн бэе бэедээ мэдээрхэлсэжэ, аргагүй арсалдажа байһан нүхэдые харахадаа, ехэл мэдэхэ зон байна даа гэжэ атаархагша бэлэйб. Тэрэ миниии хараа, ябаагүй хотонуудай түхэл шарайда һүр жабхалан, ами оруулан хубилгагшадые сэхэ нэрлэбэл, нэн түрүүн нууднай шэлэй заводто, Түгнын уурхайн Сагаан-Нуурта худэлөө.

Мүнгэтэй эзэнэй олдоо һаань, хэндэшье худэлхэдэ хуудаһанда һайн үгөөр дурдыт гэжэ участогай мастер В. Б. Алхонов гуйгаа һэн.

Гэхэтэй хамта дэлгүүрэй экономикын эрилтын шангадаха бүри коллективэй дунда нали-були, муугаар худэлдэг худэлмэришэд үгы болонхой гээ һаа, ехэшье алдуу болохогүй. Ажалдаа оролдолго, эрмэлзэл гаргадагүй худэлмэришэд үни хада үлдүүлэнхэй, үгы юм.

— Худэлмэришэдэй талаһаа ажалай журам эбдэхэ ушар усадхагданхай. Ямар нэгэн зүйлэй дутаалдаһанһаа боложо, һаатаха ябадалай гараашье һаань, һамшажа байдаггүйбди, ондоо хэхэ юумэн олдоод лэ байдаг,— гэжэ бригадир В. Б. Бадмаев хэлээ һэн.

Жэлэй дүүрэтэр энэ барилгаяа дүүргэхэбди гэһэн худэлмэришэдэй үгэдэ этигэмээр.

Т. НИМБУЕВ.

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: бригадир В. Бадмаев; ажалай эршэ аалиданагүй.

Авторай фото.

Репортаж

барилгашадынь лэ байха ёһотой гээшэ.

Эрдэм-шэнжэлэлгын институтдай соёлой түб гэжэ нэрлэгдэһэн байра, телефонбой автомат-станци, бассейн, кондитерска фабрика, уһа түридэг башни гэхэ мэтэшэлэн Улаан-Удэ хотымнай хүнэй нюдэндэ торолдомо томо-томо барилгануудые бүтээдэг барилга-хабсаралгын 7-дохи управленииг барилгашадаар уулзажа танилсабабди.

Александр Викторович Быковэй, Валерий Биликтуевич Бадмаевай бригадануудынь энэ удаа 2-дохи плодбазын талмай дээрэ 4,5 мянган тонно үрэ жэмэс хадагалха складай барилгада худэлжэ байба. Зариманиинь шудхамал үргэн хананууды хабсаргахадаа, хурса гэрэл сахилгаалуулан гагнана. Нүгөөдүүлынь циркын артистдал улаан хирпинсэ онобшотой түргөөр ябталан, таһалгануудые хэнэ.

— Энэ барилга 1989 ондо баригдажа эхилһэн юм. Мүнөө жэлэй эсэс багаар бэлэн болгожо тушаахабди. Үнил ашаглалгада орохо юм аад, хоёр дахин зогсоогдоһон юм, — гэжэ тус участогай мастер В. Б. Алхонов хөөрэбэ. — Тиихэ үедэнь бригадаДээрэ дурсагдагша барилгануудые бүтээлсэһэн суута бригадир, Буряад республикын габьяата барилгашан А. Г. Зубковой наһанайнгаа амаралтада гарахада, дүршэлтэй худэлмэришэдынь хубааржа, энэ хоёр бригада эмхидхэгдээ . Гэбэшье Александр Гаврилович түрэл болоһон коллективтээ холбоогоо таһалаагүй, мүнөөшье худэлһэн зандаа. Тэрэниие хүгшэн, залуугүй «һурган хүмүүжүүлэгшэ» гэжэ худэлэн нэрлэнэ.

Наһанайнгаа дүшөөд гаран жэлыень барилгада зорюулһан, бетон болон модоной ажал хэдэг Леонид Александрович Жахов худэлмэри хэхэдээ, худэр шираг хубүүдһээ хүсөөрөөшье, дүрөөрөөшье булигдадаггүй.

Барилгада хэрэгтэй зүйлнүүдые асаржа хангадаг трактористт Александр Анатольевич Пригородав, бетонщик Вячеслав Михайлович Васильев, шулуушан Николай Александрович Савельев, хабсаргагша Василий Тихонович Смолянинников, шулуушан Сергей Михайлович Кузнецов гэгшэдые газетынгээ хуудаһанда һайн үгөөр дурдыт гэжэ участогай мастер В. Б. Алхонов гуйгаа һэн.

Гэхэтэй хамта дэлгүүрэй экономикын эрилтын шангадаха бүри коллективэй дунда нали-були, муугаар худэлдэг худэлмэришэд үгы болонхой гээ һаа, ехэшье алдуу болохогүй. Ажалдаа оролдолго, эрмэлзэл гаргадагүй худэлмэришэд үни хада үлдүүлэнхэй, үгы юм.

— Худэлмэришэдэй талаһаа ажалай журам эбдэхэ ушар усадхагданхай. Ямар нэгэн зүйлэй дутаалдаһанһаа боложо, һаатаха ябадалай гараашье һаань, һамшажа байдаггүйбди, ондоо хэхэ юумэн олдоод лэ байдаг,— гэжэ бригадир В. Б. Бадмаев хэлээ һэн.

Жэлэй дүүрэтэр энэ барилгаяа дүүргэхэбди гэһэн худэлмэришэдэй үгэдэ этигэмээр.

Т. НИМБУЕВ.

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: бригадир В. Бадмаев; ажалай эршэ аалиданагүй.

Авторай фото.

Түсхай хөөрэлдө

ТАБАН ХҮН—ТАБАН ҺАНА

Буряад Республикымнай байгуулагдаһаар 70 жэлэй ойн баярай тэмдэглэгдэхээр байхада, республикымнай нютаг бүхэнһөө шахуу ерэһэн хүнэй дайралдажа болохо вокзалнууд, ногоон дэлгүүр, аралжаа наймаанай болодог газарнуудта, республиканска больницада энэ тусхай хөөрэлдөө хэһэн байнабди. «Хүндэтэ нүхэр, танай һанамжаар республикынгаа 70 жэлые бидэ ямар эрхэ байдалда угтахаяа байна гээшэбибди? Нэрэеэ хэлээд, һанаһан байһанаа хубаалдахыетнай гуйнабди,—гэһэн нэгэл асуудалтайгаар уулзаһан хүнүүдтээ хандабабди.

Мухагшанова Клавдия, пенсионер: Что это такое, нэгэ амитанай ерэхэ болохоолоор, бүхы юумээ гоёошохо. Энэ ехэ покраска, ремонт—байһаараа байхадань яанаб? Хасбулатов ерэхэнь гэһэн бэеэрээ, ноёднай һэгэгээ алдаад, гүйжэ байна бэшэ аал? Зачем столько расходу делать?! Продуктнуудаа хаһалнь, хэды һайн байгааб. Тэрэ стадион дээрэхи праздник хэн хараха юм. Бултадаа эдихэ юумэнэй хойноһоо харайлдахабди. Тэндэ һүгэсэлдөөн болохо байха.

40 гаран жэлэй саана нүхэрөө дайнда алдааб. Үхибүүдээ тэжээхэ гэжэ, үхэсэрөө худэлөөб. Жизнь гээшые хараагүйлби даа. Намда бэшэ хэлэхэ юумэн үгы. Извините, пожалуйста.

Спасов С. А., врач: Республикымнай ажабайдалда өнэ тон ехэ үйлэ хэрэг гээшэ ааб даа. Тиимэһээ үргэнөөр тэмдэглэгдэхэ ёһотой. Россия правительство республикадамнай мүнгөөр туһалһанинь ехэ һайн байна. Иигэжэ дээрэнээ дэмжэлгэтэй, тэдхэмжэтэй байхадаа, хүнгэн бэшэ энэ үеые хамтадаа дабажа шадахамнай сохом. Һайндэрөөр, нүхэд!

Доржо Бадмацыренов, 11-дэхи классай һурагша: Би нинслэл хото Улаан-Удэдэ түрэһэнби. Тиимэһээ тэрээндээ угаа ехэ дуратайб. Хотынгоо гоё, сэбэр боложо байхые харахада, зосоомни нара гараһандал һайн байна. Муухай байхадань, сэдьхэлни үбдэһэндэл үвэгдэдэг.

Республикынгаа түүхэ тухай яһала мэдэхэб. Россин Федерацийн хутэлбэри манай Буряад Республикые тоодог, хүндэлдэг гэжэ һанадагби. Нёдондо Президент Борис Ельцин ерээд ошоо хамнай. Энэ удаа Верховно Советдэй Түрүүлэгшэ Руслан Хасбулатовай ерээ һаань, ехэ удха шанартай гэхэ байнаб.

70 наһа гүйсэһэн түрэл республикынгаа ерээдүйдэ этигэнэб.

Бэеэ нэрлээгүй хүн (45—50 наһанай): Танай асуудалда би һайн харюу үгэжэ шадахагүй байнаб. Хүлисөөрэйгты. Засагай зургаанһаа айһаидаа бэеэ нэрлэбэгүй гэжэ бү һанагты. Битнай юунһээшье айдаггүй хүм. 70 жэл соо манай орондо һайтай, муутайшье байгаа юм бээ. СССР үрэн байхадамнай омогорхохо, баярлаха юумэн олон байгаа һэн. Фашис Германие хяа бута сохёод, эгээл түрүүшын хүние замбуулин руу нинДхүүлээд, Байгал-Амарай барилга эхилээд байхадаа, совет арад омогтой байгша һэн. Харин мүнөө юун болоод байнаб даа? Хайшамнай ябуулжа байһан ноёд бэ?

Бусадтай хамта иимэ байдалда ороод байһан буряадууд яаха хээхэ болонобибди? Бэеэ даажа гараһан юумэмнай бодото байдалдамнай харагданагүй. Урагшагүй зондо ухаагүй ноёд гэһэн үгэ үндэһэтэй. Манай Саганов Потапов хоёр партокрадууд ха юм. Эдэнэр үбгэрөө. Юумэ хубилгахаяа байнагүй. Түрүүшынхинь һая дүшөөдтэй боложо ябаа һаа, түншэтэй байгаа. Буряад Республикынгаа 80 жэлэй ойе Илюмжинов шэнги залуу, һонор хурса, сэбэршье ноён толгойтой болоод, угтахамнай болтогой. (Эдэ хэлээшьемни заатагүй бэшээрэйгты гэжэ гуйба).

Аюржанаева П. Б. (хаана худэлдэгөө хэлэхэһээ арсаа): Юм дой һа Юрын шалгуу най хям хоол хуу харуулна юумээр до ямар гээшэб сэнүүдт ямар Эдэнэр шорно. дүүрэн тай гээ гожо гүй госотой. эдэ арх гудамжы байха ю мнай зо юм гү— һанахад баярлах Ойн бай раһайб хагүй. бэшэ, х дээрэ, гөөр хар һайн ко даг гэ республ һайн ко раа зон бая Харин хар хар үүг харуулн цертын хэрэгүй

ГАРЗА

кеэр, абал зан- гэхэ хирэ эн бо- авле- М. С. гнаад хонин далда даһан дэ- эзэхэ а Сэ- ынууд н хо- блика йнгөө нэр- Ха- хонин гэжэ толгой нин 1- хонид

центнер тэжээлэй едо болохо үбһэ хоол таһ даа. Харин хонидой һайн ондо орохынь тула мын ёһоор 1,3 центн бага бэшэ тэжээлэй е цэ хэрэгтэй. Үбһэ тэж дутамаг байһанһаа, хо дой бригадануудта диил дээ дайралдаһан лэ хүнг табигдадаг болоһон дээ энэ жэлдэ эхэ хонидые рууһалдаг 97 бри ородоол 18-ниинь зуу хонин бүриһөө 100-haa шэ хурьга абаа. Аяар гаран бригада зуун эх нин бүриһөө 50-haa хурьга түлжүүлээ, — Михаил Сабжаевич хэл Һүүлэй жэлнүүдтэ үсхэбэрилгын технологи римшуулха, зоотехни заабари нариннаар сахих лаар Карл Марксын н жэтэ колхоз (түрүү- Г. И. Прокосов) ехэ х мэри хэжэ, тогтуурита үрэ дүн туйладаг боло Байгша ондо ажахын 6 гада онсо шалгараа. А ша хонишон Владимир реевич Чойсороновой б да харуулһалдаг 499 эх

ПУБЛИКЫМНАЙ

салай үдэр

ЧЕРНОБЫЛ ҮХИБҮҮ АША ТУҺ

Улаан-Удын эрдэм-үйлэдэрэ медицинын түб» нэгэдэлэй арг дабари, бэлигтэй бэрхэ врачн шадтаа мэдээсэдэгби. Тус нэг директор Баир Гвибалович Ба врачнууд Дээдэ-Онгостойдо, го лиин үзэсхэлэндэ оршодог болы лиин усалда хохидоһон, үбшэлһ холоһоо хоёрдохиёо асаржа, Зу гын арга шадабариие хэрэглэн

Энэ больницые даагша Ал Бартановай хүтэлбэри доро аж зүүгээр хадхажа, төөнэхэ, ша элдэб аша туһатай ногоогоор ургамалта, бусад бодосуудаар х дые уулгажа, үхибүүдые аргал рыень нэмээнэ. Тиигэжэ хороо лөөнһөө аршалха, гаргахада а эмүүд аша туһатайгаар хэрэг

Чернобыльһоо республикада миинтээр аргалха тухай шидх на. Аша буянтай ажал хэжэ, бүүдые аргалжа байһан бэлиг Бальжировта, А. И. Бартано З. Ж. Нанзатов болон бусад р рануудта үхибүүд даданхай. Т гэньшье зохидоор, аша үрэтэйг тэй врачнуудые аргалалгада тэйнь хамта республикынгаа халуунаар амаршалнабди.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Дээдэ-Онго даагша **А. И. Бартанов.**

А. ШАГД

Зүүн зүгэй медици

ДЭР БУ ЭЕ СЭЛ

Буря- ье ию- да ту- мүнөө юнинн дэлмэ- а, ба- хаһын усад тануу- ын за- капи- киргаа- П. Не- ад ар- льбер- строй» директ Плот- д ин- ков, 4- альник бусад тсодо

хабаадалсажа, албан б нинь өөһэд өөһэдэ хараанаа ажалай хэр лүүлэгдэһые хинан ш жа, тобшолол хэһэн б

Июлиин 1-нэй үдэр рэнэй комисси ерэхэ Эндэ жэншэдгүй аж харуулые оролдоһон подрядна эмхинүүдэй дэлмэришэд бурууга али дутуугаар хэгдэ хуу заһаже үзэжэ, һалаг худэлнэ. Тэрэ «Союзлифтмонтаж», токсибсантехмонтаж». рилга оньһожоруулха равлени гэхэ мэтэ орол

Юрэдөөл, гсстиницы заа, досоошье хүн зон аргагүй хүлгөөтэй, худ даһан байдалтай бэлэй

— Юрын хөөрсэгэ бэшэ ааб даа, һаянай ралтагүй худэлнэбди. логдоһон мүнгэнэй саг г үгтөөгүй ушарһаа бо һоо хойнотолгон, эндэ яарал, яаралһаа да болонол даа. Гэбэшье рэнэй комиссин ер хуул гуримшуулжа

Боксоор «Байгал-93» гэжэ бүхэроссин мүрысөөн

ТЭМСЭЛ УЛАМ ЭРШЭДЭҺЭЭР

Залуушуулай дунда боксоор «Байгал-93» гэжэ бүхэроссин мүрысөөнэй хоёрдохи үдэр ринг дээрэ һонирхолтой шанга тэмсэл боложо, бодомжотой һайнаар тулалдаһаниинь илажа гараһан байха юм.

Үглөөгүүр эгээл хүнгэн шэгнүүртэй Баяр Ринчинов Эрдэни Султумов (хоюулаа Улаан-Удэһөө) хоёр эгээл түрүүлэн тулалдаһан байгаа. Энэ уулзалгада Б. Ринчинов бар хүсөөрөө нүгөөдэһөө булюу байжа, гурбадахи раундда ринги эзэн болобо. Тиигэжэ тэрэ тулалдаагаа үргэлжэлүүлхэ эрхэдэ хүртэһэн байха юм. Эрдэни хадаа манай республикын бэрхэ боксернуудай нэгэн байһан спортын мастер Владимир Султумовай хүбүүниинь болоно. «Эрдэни Улаан-Удын лесотехническэ техникум дүүргэжэ байна. Тиимэһээ һуралсал һорилго хэхэ сүлөөгүйдөө. Ушар нимэһээ эндэ бүхы арга хабаяа харуулжа шадабагүй. Теэд яахаб даа. Спорт хадаа спорт ха юм даа. Хэн нэгэниинь заабол илалта түйлаха ёһотой. Энэ мүрысөөнэй дүнгүүдһээ зүб тобшолол хэжэ, улам эршэмтэйгээр һорилго бөлэдхэл хэхэ байха гэжэ һанана», — гээд эсэгэнь хубүүнэйнгээ урагшагүйдэлгэдэ балайшье схээр урмаа хухараагүй хэбэртэйгээр хэлээ һэн.

Денис Сафонов (Ангарск) Владимир Стефанкив (Эрхүү) хоёрой уулзалга мүн лэ шанга тэмсэлдэ үнгэрбэ. Эндэ Денис нүгөөдынгөө арга боломжонуудые эртээнһээ таажа, добтолгыень сухарюулһаар шүүжэ гараа.

51 килограмм. Эндэ Яхадай, Шэтын, Бурдадай, Эрхүүгэй командануудай гэгүүд мүрысэһэн байгаа. Ангарскһаа ерэһэн Владимир Кислиденко онобшотой шанга сохилтотой байжа, Иван Кузьминие шүүбэ. Шэтын областийн Краснокаменск хотын Игорь Королев ринг дээрэ боложо байһан үйлые гүйсэд һайнаар ойлгодогоо гэршэлээ. Тэрэ Саха Республикын түлөөлэгшэ Эдуард Хорчоевые булиба. Улаан-Удын командаһаа Сергей Болдошников, Закаменск хотын түлөөлэгшэ Амур Данданов гэгшэд хамгаалалта, добтолго жэншэдгүй һайнаар хэжэ, туе туста Борис Ерофеевые (Шэтэ) Сергей Банзаровые шүүжэ, урагшаа дабшаһан байха юм.

57 килограмм. Энэ шэгнүүртэ болоһон дүрбэн уулзалга сооһоо онсолон тэмдэглэмээр тулалдаанууд болөө гэжэ хэлэлтэй. Нэн түрүүн А. Савлук (Шэтэ)—Э. Мареевые (Закаменск), А. Иванов (Саха)—М. Балдановые (Улаан-Удэ), З. Очировые (Улаан-Удэ) шүүгээ.

Энэ удэшэлэн гурбан шэгнүүрэй арһан бээлэйн шадабаритад рингдэ гаража, арга хабаяа туршаба. 54 килограммай шэгнүүртэ Яруунын аймагай Мужыха тосхонһоо ерэһэн Баяр Дондоков Сэлэнгын аймагай түлөөлэгшэ Геннадий Аюровые илаба. Мужыха нютагай тренер, Буряад Республикын физическэ культурын габьяата ажал ябуулагшын нэрэ зэргэдэ һаяхан хүртэнэн Цырен Цындынжаповай һурган һорилгог Альберт Васильев һайнаар наадажа, багшаяа урмашуулаа. Тэрэ Улаан-Удын А. Бадмаевые булижа гараба.

Г. Манзарханов (Түнхэн) А. Белобородов (Улаан-Удэ) хоёрой уулзалга һонирхолтойгоор хүлеэгдээ һэн. Тэдэнэр бүхы арга хабаяа гаргаа гэжэ хэлэлтэй. Теэд уулзалгын дүнгүүд хүлеэгдээгүй байшаба. Эндэ бар хүсөөрөө һулашаг А. Белобородовто илалта олгогдоо. Энэнь судьянарай хангалтагүй шиндхэбэри болоно гэжэ һанагдана. Спортын үргэн харгыда гаража ябаһан эдир, залуу спортсменүүдэй дүнгүүдтэ зүб шиндхэбэри гаргаха ёһотой хүнүүд аад, зарим судьянар һэшхэлээ алдана гээд тэмдэглэлтэй.

Мүнөөдэр түгэсхэлэй мүрысөөн үнгэргэгдэхэ.

Б-М. ЖИГЖИТОВ.

Нютаг нютагай һонин

ҺУЯНТАЙ ЯБЫШ ДАА...

Шэрэнги һуурында үри хүүгэдээр баян Будын Жамьянтан гэжэ айлайхи бүхы наһаараа хонин ажалда хүдэлжэ байдаг. Теэд энэ гэрэй эзэн эхэнэр Шэрэнгиин бэшэ юм гэжэ һануулая.

Элдин тэнюун Эгэтын энгэр талада тоонтотой Гаржадай Цыбаан-Дариин гурбадахи хүбүүн Ширабон Цыдыб 1992 ондо Нарһатын 1-дэхи дунда һургуулиг дүүргэһэн юм. Гэбэшье холын хотоор ябажа, дээдэ гү, али тусхай дунда һургуулинуудта орохом гэжэ оролдоогүй. Зуннинь эхэ, эсэгынгээ ойро хамһалсаад, эжынгээ нютагта мүндэлһэн бурханай орон— даа санда хубараг боложо орохоор шиндээ һэн.

Тэрэ гэһээр жэлһээ үлүү Зандан Жуу бурханай ойрэ удэрһөө удэртэ хуущан монгол түбэд хэлэнүүдые, шажанай номол һургаал оролдосотой һайнаар үзэжэ байна. Хамтадаа долоон хүбүүд һурадаг юм. Нэрлэбэл, Үльдэргэһөө Аюр Цыденов, Баяр Цырендоржиев, амгалан тайбан Амгаланта нютагһаа Аюр Сангаев (Нарһатын 1-дэхи дунда һургуули дүүргэһэн), Чингис Цыденов (Эгэтын-Адаг), Цыбикжаб Эрдэниеев (Улхасаа), Дашанима Жамсуев (Дотно) гэгшэд болоно. Эдэ хүбүүдэй олонхинь хамтын байрада байрладаг. Тэрэньшье ойлгосотой. Даб дээрэ хүн бүхэндэ гэрнүүд баригдаадүй. Юундэб гэхэдэ, нэн түрүүндэ бүхы мүнгэнэй гаргаша, барилгын хэрэгсэлнүүд Зандан Жуугай зүгһөө ехэ этигэл, найдабари үзүүлэлгэ болоно.

Саашдаа нютагаймнай, хубүүнэй Буддын шажанай номнол һургаалые дүүрэн шудалжа. эхэ зургаан зүйл хамаг амитанай түлөө бүхы арга шадабарияа гаргаха байһаниинь дамжагүй. Бүри саашаа эрдэмтэ лама боложо, олоной түлөө оролдожо, һайн һайхан хэрэгэй түлөө сагаан сэдьхэл үйлэдэжэ, арбан хара нүгэл арилгажа, арбан сагаан буян бисалгажа ябыш даа гэжэ шабидаа үреэхэ хүсэлни хүрэнэ.

Эгэтэ нютагаа суурхуулха эрдэмтэй боложо, эхын һайхан тоонтые хирэ хилэнсэггүй тахижа, буянтай ябыш даа, ерээдүйн Цыдыб ламбагай.

Д-Н. ХАЛХАРОВ,
манай штатнабэшэ корр.

ТҮРҮҮШЫНХИЕЭ ҮНГЭРГЭГДӨӨ

Арадай уран бэлигтэйшүүлэй республикын түб хөөрэлдөөнэй жанрай артистнарай нэгэдэхи конкурс һаяхан эмхидхэгдэбэ. Конкурсдо хамта дээрээ дүшөөд хүн, хабаадаа. Хуршэ Шэтын, Эрхүүгэй областьнуудай түлөөлэгшэд тус конкурсдо хабаадалсаба.

Конкурсдо хабаадагшад гурбан бүлэг болон хубааржа, шадабаряа туршалсаба. Нэгэдэхи бүлэгтэнь —мэргэжэлтэ артистнар, хоёрдохидонь — авторнууд-гүйсэдхэгшэд, харин гурбадахи бүлэгтэнь һайн дуратайшуул хабаадаа.

Эрхүүгэй филармониин артист Дмитрий Иванов элитэ политигуудые, артистнарые һажаан дуугархадаа, ехэ бэрхэ байжа, мэргэжэлтэ артистнарай дундаһаа нэгэдэхи шатын дипломдо хуртөө. Авторнууд-гүйсэдхэгшэдэй дундаһаа Тарбагатайн аймагай пенсионер Елена Родионова шалгаржа гараа. Шэтын областийн Могойто тосхонһоо ерэһэн Жаргал Жербаев гурбадахи бүлэгтэ хабаадагшадай дундаһаа эрхимлээ. Иимэ конкурс саашадаа заншалта болохоор хараалагдана.

Ц. БАИРОВ.

ШЭНЭ ГАЗЕТЭ «МҮНДЭЛБЭ»

Фашис Германиин түрмэдэ бага балшар наһандаа байһан бүлэг хүнүүдэй үүсхэлээр «Хуби заяан» гэһэн уласхоорондын газетын түрүүшын дугаар барлагдан гаргагдаба. Энэ газетэ хори мянган хэнэгээр хэблэгдэжэ, манай үргэн ехэ ороной олон тоото регионуудаар тараагдаха юм.

Дайнай үеын үхибүүдэй мүн фашистнуудай шорон түрмэдэ байгаад, амиды мэндэ үлэһэн хүнүүдэй хуби заяан олон зоной зүрхэ сэдьхэл хүлгөөдэг ёһотой. Тиимэһээ тус газетэ эдэнние социальна талаар хамгаалха, бэе бэетэйнь танилсуулха гэһэн гол зорилготойгоор толилогдожо эхилбэ.

Б. БАИРОВ.

БУРЯТИЯ *мүнөөдэрэй номерто*

Буряад Республикын 70 жэлэй ойе угтуулан. «Заншалта боложо тодорбо»—К. Тулуев Б. Табдаев хоёрой фоторепортаж.

«Арадай эгээл гэрэлтэ һайндэрнүүдэй нэгэн»— республикын госкомспортын түрүүлэгшэ В. П. Кондановтой журналистын үнгэргэһэн интервью.

«Малай үүлтэр һайжаруулха хэрэгтэ анхарал табихаар болоо»— Я. Х. Левитинтэй журналистын үнгэргэһэн интервью.

«Эдир хаһатаяа хахасан...» —В. Матюшевскиин тэмдэглэл.

«Соёл тухай» — Буряад Республикын Хуули.

Соносхолнууд.

субаргада үттэнэ гээшэ ааб даа.

Цыдыб хубараг Дуйнхар хуралай һүүлээр (Эгэтынгээ дасанда) Надмид багшатаяа Монголой Ганданда хурал хуралсахаяа ошоо, Энэнь хубарагта багшын

Редактор Ц. Б. ЦЫРЕНДОРЖИЕВ.

РЕДАКЦИОННО КОЛЛЕГИЙ: ДАШЕЕВА Г. Х., ДОНДОГОЙ Ц. Ц., ЖИГЖИТОВ Б-М. Ж. (харюусалгата секретарь), НИМАЕВ П. Н. (редакторай орлогшо), ОЧИРОВ С. Д., РИНЧИНОВ С. Д. (редакторай ерлогшо), ТОКТОХОЕВА В. Э.

Эмхидхэн байгуулагшад — Буряад Республикын Верховно Совет, Буряад Республикын Министрнүүдэй Совет, Бүгэдэ буряадуудай үндэһэн соёлой эблэл болон редакцийн ажалша коллектив.

Манай адрес: 670000 Улаан-Удэ. Калинин дарим-вилийн үлгэсэ, 23 «Буряад үнэн» газетын редакци.

Редакцийн телефонууд: редакторай—2-50-96, приемный — 2-54-54, редакторай орлогшонорой — 2-68-08, 2-62-62, харюусалгата секретарийн—2-50-52, секретариадай—2-66-76, таһагууд: соедуудэй худэлмэрийн ба нийтын эмхинүүдэй —2-55-97 (даагшань), 2-61-35, 2-56-23, социально-экономическа—2-64-36, (даагшань), 2-63-86, 2-67-81, 2-61-35, соёлой эрдэмэй болон һургуулинуудай—2-60-21 (даагшань), 2-57-63; 2-67-81 олонхитын худэлмэрийн ба мэдээсэлэй—2-54-93 (даагшань), 2-34-05, 2-69-58; оршуулгын—2-60-91; корректорнүүдэй —2-33-61, хэблэлдэ бэлдэгшэдэй — —2-35-95. Манай корреспондентнүүд: Агинскда — 3-42-19, Закаменскда —30-61, Хоринскдо —2-31-67. Буряад Республикын Министрнүүдэй Соведэй хэблэлэй телефонууд: директор—2-49-94, бухгалтери— —2-23-67, вахта—2-56-62.

Газетэ хэблэлэй 2 хуудаһаа. хэмжээтэй Индекс 50901 Хэмжээ 7500. Стереотипта тушаагдаһан саг: 19.20.

Буряад Республикыг Хэблэлэй ба олонхи мэдээсэлгын министерствэдэ 69-дэхи номер тойгоор бүрилдэлдэ абтанхай.

Газетэ республикавска типографиада хэблэгдээ. Директорэйнь телефон 2-40-45.